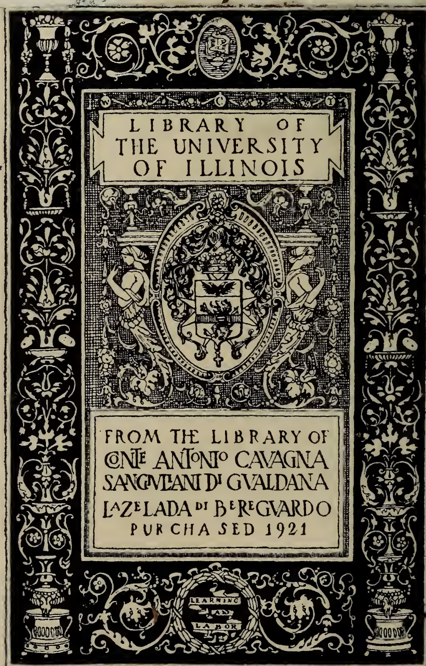
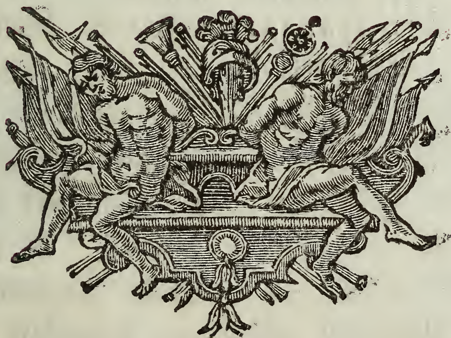

LIBRARY OF
THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS
FROM THE LIBRARY OF
CONTE ANTONIO CAVAGNA
SANGIULIANI DI GUALDANA
LAZELADA DI BEREGUARDO
PURCHASED 1921
LEARNING AND LABOR

CASTRUCCII BONAMICI COMMENTARIORUM DE BELLO ITALICO

LIBRI III. PARS II.

LUGDUNI BATAVORUM.

EDITIO PRIMA.

CIↃ IↃ CC LI.

CASTRUCCII BONAMICI COMMENTARIORUM

LIBRI III. PARS II.

ENUÆ plebs partâ victoriâ ferox Academiam Jesuitarum, quæ est in Balbâ viâ, sedem concilio suo delegerat. Cujuscumque loci homines arma ferre, pro portis, stationibusque excubare cogebat, neque satis habere videbatur expulisse Urbe Austriacos, sed arcem evestigiò recipere Savonensem contendebat; ad eamque rem, quan-

quantùm gratiâ, auctoritate, pecuniâ valebat, nobilitas nitebatur, exemploque præibat. Comparatis cibariis, & aliquot præmissis Reipublicæ militibus, signum datur profectionis. Armata celeriter magna convenit multitudo, fiduciæque plena proficiscitur. Hìc cognosci licuit, quàm vana sit animorum alacritas nullo certo duce, atque imperio firmata. Nam portis egressa plebs, cum commeatus quosdam, impedimentaque Austriacorum offendisset, ad ea diripienda statim dilapsa est, neque optimatum precibus retineri potuit: illorum esse prædam, atque illis reservari quæcumque Austriaci reliquissent: liberatæ patriæ gloriam ne tenuissimæ modò spe prædæ contaminarent. Non homines laus in sordibus, tabernisque natos, non, soluto legum metu, arrogantes pudor coercet.

cet. Ipſa oberat opulentiorum liberalitas, qui plebem in captandis nummis occupatam ſegniorem largitione reddebant. Invitati prædâ longius procedunt populares, aliique aliam in partem diſſipati feruntur; atque ex tantâ properantiâ rem negligunt, quæ, perterritis Genuenſium adventu Subalpinis, qui pauci erant, facilè perfecta maximæ fuiſſet ad omne bellum opportunitatis. Eò acrius, priuſquàm auxilia concurrerent, oppugnant Subalpini, alias evocant copias, alias proferunt munitiones, vexare arcem telis, atque ollis incendiariis diem, noctemque non deſiſtunt. Ac tandem, qui oppugnabantur, dejectis propugnaculis, labefactâ magnâ parte muri, adacto cuniculo, qui arcem ſubruebat, atque omnibus deſperatis auxiliis, ſeſe dedere coguntur; cum eorum virtus,

tus, Adurniique Præfecti costantia ab ipsis esset hostium ducibus collaudata.

Auditis, quæ Genuæ acciderant, varius per universam Europam motus fuit animorum. Aliis præclarum, veterique Româ dignum, aliis periculosum, nonnullis vix credibile videbatur. Fractas Austriacorum spes, irritos in Italiâ conatus gaudebant Borbonii Reges, imprimìsque Galliæ Rex, cujus in finibus hostes versabantur, certosque miserat homines Genuam, qui, quid rei esset, cognoscerent, sibique renunciarent. Regina contrà Ungariæ gravi commota casu Josephum Spinulam Legatum Reipublicæ finibus excedere suis, & quæ essent in suo regno bona Genuensium publicari, obsidesque Mediolani in carcerem condi, & redintegrari statim bellum jusserat.

Botta perfidiam Genuenſium, qui neque colloquii, neque induciarum jura ſervarint, ſuamque in illos indulgentiam prædicat, neque interim popularium animos literis, nunciiſque tentare deſiſtit. Deduci præſidiis, evocarique totâ Ciſalpinâ Galliâ milites, atque ad ſe adduci jubet. Omnibus circa locis pecunias imperat; quos ad eos, qui erant e nobilitate Genuenſi, agros pertinere cognoſcit, illos habet prædæ loco, ut maximè iraſci nobilitati videatur. Qui Genuenſes, Liguresque arma poſuerint, iis veniam pollicetur, reliquis malum denunciat. Quibus rebus confectis, levis armaturæ pedites, quorum magnum habebat numerum, præmittit, eiſque, ut Liguſticas iterum fauces tranſcendant, imperat, injiciendique terroris causâ, omnia cædibus, incendiiſque per-

permiſceant. Illi primo impetu Ruſcinone, Campoque frigido potiuntur, difficileſque alios, atque opportunos in illis montibus aditus occupant. Cum longius progredi vellent, ab Hieronymo Balbo Equite Jeroſolymitano, qui eò, coactâ Ligurum manu, advolarat, repulſi ſunt; & cum arcem Maſoniam ad deditionem minis compellere tentaſſent, defendente Anfrano Saulio, non potuerunt.

Genuenſes ſua apud Langenſes præſidia poſuerant. Hoſtes ſubnubilam nacti tempeſtatem primâ luce ad Genuenſium ſtationes, triplici inſtructâ acie, improvisò accedunt, Ligureſque ſubitâ re, illatiſque ignibus perterritos in fugam conjiciunt, Pontemque decimum occupant, ipſumque expugnare Langenſium pagum ſummâ vi conantur. At Gaſpar Baſadon-

ſadonnius, qui Porciferæ valli præerat, eâ re nunciatâ, militum, Ligurumque contractas copias ad Pontemdecimum ducit, Auguſtinumque Pinellium, qui illi in itinere occurrerat, adoriri a latere hoſtes jubet. Impetu facto, multis interfectis, loco hoſtes pelluntur, depulſoſque ad eorum uſque munitiones Genuenſes inſequuntur, atque ad Langenſium deinde pagum converſi, liberatis ſuis, fugatis hoſtibus, in ſua ſe præſidia recipiunt.

Interea Genuæ Senatus, cum, acceptâ ignominiâ & dilatâ ultione, iratiores reverti Auſtriacos videret, pro magnitudine periculi defenſionem parabat. Franciſcum Auriam proficiſci in Britanniam jubet, qui cum Rege agat, & in Genuenſi tumultu nihil publico factum conſilio, populumque

licentiâ militum, vecordibusque ducum minis efferatum ad vim descendisse demonstret, atque omnibus, quibus possit, modis abalienatam malevolorum sermonibus Regis voluntatem ad pristinum erga Rempublicam studium revocare conetur. His acceptis Auria mandatis proficiscitur, commodâque per summam hyemem navigatione usus in Galliam exit Narbonensem, atque ex itinere Belinsulanum æstuantem dubitatione propter varios, qui de rebus Genuensibus effluebant, rumores ad submittenda auxilia Senatus nomine confirmavit. Lutetiam cum venisset, cognoscit ibi, ut in Britanniam transmitteret, impetrari a Britanniæ Rege non potuisse, quod gratissimum sibi quidem Genuensis Legati adventum fore, sed vereri diceret Rex, ne daret ea res an-

ſam Auſtriacis ad ſuſpicandum. Quo cognito Senatus optimum factu cenſuit, Auriam in Galliâ remanere, faciles qui apud Gallorum Principes, Regemque ipſum Galliæ aditus haberet. Legatis item aliis ſcriptum ab Senatu eſt, ut Borbonios orarent Reges, atque adhortarentur, ut celerrimè Reipublicæ ſubvenirent, quos tamen ipsâ temporum inclinatione, relictæque ſocietatis pudore, & communis cauſæ curâ incitari exiſtimabat: plurimùmque ei rei extemplò profuiſſe certum eſt Joannem-Franciſcum Pallavicinum, qui Reipublicæ apud Galliæ Regem Legatus erat, & ſingulari fidei ſolertiæque, exiſtimatione florebat. Muros Urbis aut vetuſtate parum utiles ad præſentis uſum belli, aut diuturnâ pace neglectos refici, & communiri jubebat. Idoneos deligebat
 homi-

homines, qui cives hortarentur omnes, ut ſuæ, & communis ſalutis causâ arma ſumerent, brevique tempore tota eſt regionatìm decuriata Civitas, nobileſque ipſi potentiores, omni in tantâ perturbatione ſublato dignitatis diſcrimine, promiſcuè deſcribebantur. Nautas, mercatoreſque in ſummâ caritate, quam prædatoria claſſis, & belli metus adauxerat, præmiis, atque immunitatibus alliciebat, ut eſſent, qui Britannos fallere, frumentumque in Urbem importare auderent. Pecunia deerat, hærebantque in eâ expediendâ Patres vehementer, cum & cives, univerſis imperatis pecuniis, ad tributi nomen obſurdeſcerent quotidie magis, &, Georgianâ exhauſtâ mensâ, fides concidere publica videretur. Tum Brignolius Dux, de Senatus ſententiâ, cum eſſet eâ de causâ Concilium Mi-

Minus coactum: Non rectè consuli posse Reipublicæ, dixit, cum privati ad consulendum sensus afferuntur. Si Patriæ salutem, si ejus conservatæ gloriam quærerent, ingressi Concilium obliviscerentur omnium suorum, curam abjicerent rei familiaris. Maximas a majoribus ædificatas, ornatasque classes, maximos esse factos privatim sumptus, ut transmarinas imperio Genuensi provincias adjungerent: quid posteri dubitarent, paululum conferre argenti, non ut augeantur opes Reipublicæ, sed ne deleatur nomen? non ut hostem in longinquo Oriente scrutentur, sed ut a patriæ mœnibus, tectisque repellant? nequicquàm privata servari, si publica conciderint: eam esse Rerumpublicarum rationem, ut bona, malaque earum ad omnes cives pertineant: oportere eos, qui Rei-

Reipublicæ præſunt, omnia, quæ gerant, non ad propriam utilitatem, ſed ad commune bonum conferre; æquiſſimumque porrò haberi, ut qui reliquis honore, atque opibus antecellunt, amore etiam erga patriam, & liberalitate præſtent. Ego equidem, inquit, ad hunc principem locum, inclinatâ belli fortunâ, cum vocarer, non eram P. C. tam ignarus rerum, ut multa Reipublicæ mala impendere poſſe, titubantibus ſociis, auctis hoſtium copiis, non præviderem, eumque me fortaſſe futurum Ducem intelligebam, cui vigilandum præ cæteris, nullique rei pro Republicâ parcendum eſſet. Sed recreabat me præſtantiſſima Senatus ſapientia, ex cujus auctoritate ordinis Rempublicam gerere debebam, & tantum me, ampliſſimo præſertìm accepto beneficio, patriæ

triæ debere existimabam, ut vitam, nedum pecuniam, ejus salutis causâ profundere jucundissimum ducerem. Hoc quidem tempore, quanquam & tempestas opinione meâ major coorta est, & omnia in tantis Reipublicæ tenebris, metuenda sunt, tamen eo sum animo P. C. ut neque deesse patriæ, neque superesse velim. Hâc Ducis oratione, & quòd extrà ordinem habebatur (nàm moribus Genuensium Duci verba publicè facere, nisi ex S. C. non licet) & quòd maximum sui, optimèque cælati argenti pondus ad Monetam deferri ipse jusserat, & voluntaria statim facta erat omnium Senatorum collatio, tanta innata est alacritas, ut adjuvandæ Reipublicæ certamen excitaret omnium animos, & pro se quisque factum, signatumque argentum contribuerent; Matro-

næque ipsæ opulentæ, atque optimates, ne in amore patriæ suis cessisse viris viderentur, auribus gemmas, collo monilia detraherent, atque in publicum conferrent. Insignis cum primis extitit Augustini Gavotti, Josephique Duratii liberalitas, quorum alter iv. millia, xv. alter millia aureorum Reipublicæ donavit.

At plebs immoderatæ libertatis vitio insolescebat more suo, latrocinandique cupiditati defensionem patriæ, atque Austriacorum obtendebat odium. Simulans enim occultari bona hostium, domos scrutabatur, & multis se rebus pro patriâ pugnantem egere dictitans pecuniam precibus flagitabat, quibus contradici non poterat. Erant exploratores hostium, erant improbi, & scelerati homines, qui, turbatis rebus, seditionis, & prædæ

causam quærerent. Silebant leges: tacitus obsidebat curiam Senatus, neque illud esse tempus animadversionis existimabat. His malis hæc subsidia succurrebant, quominùs omnis immutaretur status Reipublicæ, quòd & honestiores populares seditiosis motibus adversabantur, optimèque de Republicâ sentiebant, & plebs partìm illustrium familiarum splendorem, atque opes assueta mirari sui gregis sordes aspernabatur, partìm lucro, prædæque addicta nihil de regno cogitabat; & mitissimi etiam, optimique nobilium imperii memor, comparatione deterrimâ præsentem tumultum fastidiebat; ejusque erant duces adeò rudes, ut regerentur magis plebis furore, quàm ipsi regerent plebem; apud eamque suspicione fraudis, & non æquabili prædæ partitione offenderant.

Itaque paucis diebus corruerant, magnoque erant odio omnibus. Adjuvabant rem proclinatam, qui vel a nobilitate ſubmiſſi, vel plebejam ipſi per ſe pertæſi arrogantiam Senatus vigere auctoritatem, &, remotis ducibus, plebis langueſcere inſolentiam cupiebant. Quibus rebus extimulata plebs ſuapte naturâ mobilis, & temeraria repentè adorta eſt deprimere, quos paulò ante in cœlum extulerat laudibus. Latrones illos, hoſtes, proditores eſſe vociferabatur. Comprehenſos, atque omni contumeliâ vexatos in Prætorium adduxerat, Senatumque, ut in eos animadverteret, obteſtabatur. Illos ſtatìm Dux in carcerem duci jubet, & daturos pœnas affirmans a præſenti exitio ſubtrahit; monet deindè, quàm poteſt mitiſſimè, plebem, ut eorum ignoſcat imperitiæ, qui

qui legum, & Reipublicæ gerendæ ignorantiâ peccaverint: non posse benè geri Rempublicam imperiis stolidorum. His dictis mitigata dilabitur plebs, Ducis mansuetudinem, & æquitatem collaudat. Illos posteà Senatus, repetitis rebus, non modò iniquissimâ invidiâ liberavit, sed etiam honore habito declaravit, nihil esse ab iis unquam de Republicâ nisi optimè cogitatum. At plebs curarum, turbarumque tædio petit ab Senatu, ut alios sibi det duces, qui Concilio suo præsint, atque intersint. Itaque ex auctoritate Senatus delecti sunt nobiles iv. Joannes-Baptista Grimaldus, qui de omnibus rebus ad concionem referre consueverat, & Joannes Scalea, Jacobus Laumellinus, Carolus Furnarius. Horum facilitate, solertiâque permulcebatur multitudo; his

auctoribus controversiæ minuebantur non disentiente Senatu, cui suam obtinere auctoritatem nondum maturum videbatur. Erat plebs suorum magistratuum imagine alacrior ad defendendam Rempublicam; & cum nonnulla periculosissimo tempore fieri oporteret, quæ abhorrerent a moribus, videbantur ea melius in plebis temeritate, quàm in amplissimi ordinis consilio delitescere: plurimùm etiam valebat in vulgus opinio benignitatis, quâ erga populum Dux utebatur, qui nullius stultitiam, atque humilitatem fastidiebat, interdiu, noctuque faciebat omnibus conveniendi sui potestatem. His rationibus manebat domi concordia, commodè administrabatur Respublica, cum subita seditio oborta est.

Postremi quidam projectâ auda-

ciâ

ciâ homines fæcem multitudinis ex facinorosis, atque egentibus congregatam in Senatum, & nobilitatem concitare seditiosis vocibus cœperunt: immortuam nobilium tyrannidem versari diutiùs in Republicâ non esse ferendum: illos primùm auctores belli, proditâ plebe, separatìm sibi consuluisse; illos nunc de ejus cæde cum Austriacis consentire: &, cum fortè nunciaretur, venire Austriacos, conclamatumque propterea ad arma esset, unus ex iis præcipiti furore inflammatus: quid vos, inquit, Austriacos persequimini, cum domesticum in Urbe hostem habeatis? delete Senatum, qui, ut sibi, suisque nobilibus provideat, vestrum cum Austriacis exitium pactus est. Cur enim arma capere vetamur? cur publica occluduntur armamentaria? nempè id agitur, nisi præcave-

cavemus, ut omnes, qui nobiles non ſint, ex inſidiis opprimantur. Sed præda oſtenditur opima, præclara datur miſeris occaſio ulciſcendi, & ditandi ſe. Audeatis modò inane nobilitatis nomen, vaniſſimaque magiſtratuum inſignia contemnere, veſtra ſunt, o audaces & fortes viri, quæcumque illi per ſummam ignaviam poſſident. Continuò prædarum ſpe, & impudenti inducta mendacio magna ſordidiſſimæ plebis multitudo ad Prætorium convolat, & per cauſam quærendorum armorum irrumpere conatur. Cum ab armatis excubitoribus repelleretur, tormentum, quod fortè advehebatur, in foro novo ante fores Prætorii ingenti concurſu, fremituque, & minis conſtituit. Tum Jacobus Laumellinus populari quâdam ratione plebi gratus in mediam irruens tur-

turbam: occaſu-ne Urbis vultis finiri Rempublicam? voſ-ne hujus patriæ alumni, & verè Genuenſes Ducis excindetis, Senatuſque ſedem, quorum virtute, & conſilio veſtra adhuc libertas, veſtra omnium ſtat ſalus? non herculè illi nobis infeſtiſſimi Auſtriaci audeant. Cum nihilò remiſſiùs inſtarent, jamque ignem tormento adjicerent, oppoſito Laumellinus corpore, agite, inquit, explete iram, meâ ſatiamini cæde: minori flagitio interficietis civem, quàm totius Civitatis præſidium evertitis; & ego oportunâ morte ſublatus tantum ſcelus non videbo. Maximo viri animo obſtupeſcit multitudo. Paulatìm incipit emergere pœnitentia, redire obſequium, & fractus denique plebis furor eâdem, quâ exarſerat, celeritate, rextinctus eſt. Seditionis duces paulò
poſt

poſt comprehenſi, necatique furioſiſſimæ temeritatis pœnas dederunt: & Concilium Populi, reviviſcente ſenſim Senatus auctoritate paulatìm conſeneſcere cœpit, & cum nihil fuit cauſæ quarè haberetur, atque hoſtes, relictâ obſidione, diſceſſerunt, tunc demùm eſſe omninò deſiit.

Dum hæc in Liguriâ geruntur, Brounius captis Lerinâ, Planaſiâque inſulis, Foroque occupato Vocontio, & præmiſſis, qui ad Argentium uſque flumen progreſſi terrori eſſent hoſtibus, Antipolim ipſe, perſpecto urbis ſitu, & Britannis adjuvantibus, terrâ, marique oppugnare inſtituit. Sed defecerat Genua. Augebantur Gallis copiæ: lx. a Belgio cohortes advenerant, cumque iis Hiſpani iterum conjungi dicebantur. Nam Galliæ Rex, Ferdinando Regi ut ſatisfaceret,

ceret, Philippum Argenſonium Campoſiani auctorem colloquii a Concilio ſuo removerat, Malibojumque ab Italico exercitu revocaverat; quorum in locum domi Marchionem Puiſienſem, ſummâ virum probitate, & prudentiâ præſtantem, apud exercitum autem in Galliâ Narbonenſi Ducem Bellinſulanum, eundemque Gallicæ militiæ Magiſtrum ſuffecerat. Rex verò Ferdinandus, ſi Auſtriacis in Italiâ Borbonii ſuccubuiſſent, Carolo Fratri, Neapolique timebat; iique, quorum Ferdinandus conſilio utebatur (ut timida eſt, longèque nimiùm proſpiciens ambitio) vereri cœperant, ſi domum, amiſsâ Neapoli, Hiſpani Regni hæres, regnandique peritus Carolus rediret, ne fraterno amore, regiique nominis auctoritate apud Fratrem Ferdinandum ille plurimùm, ipſi

minimùm valerent: atque ita commutato consilio, Italicum bellum suadebant, eratque adeò eorum suasione Ferdinandi immutata voluntas, ut præcipitis eum receptus, consiliique pœniteret relinquendæ Italiæ. Itaque Borbonii, auctis, conjunctisque copiis, exercitus eduxerant suos. Quorum adventu perterritus Brounius, simul reputans, Genuensis spe commeatus amissâ, neque Antipolim oppugnari, neque diutius tolerari exercitum in locis minimè frumentariis posse, consilium commutat, oppugnatione desistit, exercitum contrahit, in Italiam redit. Regredientem illum usque ad Varum flumen Borbonii insequuntur; quin longius procederent, hyems prohibuit, & militum labor, quos tot præliis, atque itineribus defatigatos oportebat aliquandò in hiberna dedu-

deducere. Idem Sardiniæ Rex, idem Brounius facit, collocatoque in hibernis exercitu, Sardiniæ Rex Augustam Taurinorum revertitur, Brounius Mediolanum proficiſcitur.

Botta deponere juſſus imperium, Piccolomineo exercitum, atque is paulò poſt Sculemburgio tradiderat. Brouniani exercitus pars in Ligures deducebatur. Legionarii, ferentariique ex eo circiter cc. progreſſi villam Radianam, quæ non longè eſt a capite fluminis Urbis, occupaverant, aggeremque ante illam præduxerant. Quâ re nunciatâ, Eques Hieronymus Balbus mittit eò confeſtim legionarios Genuenſes lxxx. & voluntariorum militum manum, qui, cum ad hoſtes veniſſent, ſuperatâ munitione, ſcalis admotis in ipſam per feneſtras villam irruperunt. Illi Genuenſium

oppressi audaciâ, nonnullis amissis, interclusâ fugâ, projectis armis dediderunt sese.

Interim Rex Neapolis de Genuensi tumultu certior factus, & auctoritate permotus Marchionis Folianensis nobilissimi hominis, qui erat apud eum non tàm dignitate, quàm fide, solertiâque, & amore in Regem singulari primus, actuariis suis, &, quo maximè indigebant, frumento, commeatuque reliquo juvari Genuenses jubet. Genuensibus item, quo essent ad defendendam patriam paratiores, iis, qui in regno suo possessiones habebant, legeque eâ tenebantur, quæ est de absentibus, vectigal in annum remittit. Rex autem Galliæ Hispaniæ Regem per literas adhortabatur diligentissimas, ut Genuensibus quamprimùm subveniret: pertinere id

ad

ad communem Borboniorum causam. Neque ipse pecuniâ, auxiliisque deerat, Bellinsulanoque mandaverat, ut de exercitu suo idoneam nactus tempestatem vi. hominum millia Genuam celerrimè submitteret.

Jamque octo minores ex eo numero duces advenerant, atque in his architecti militares duo, qui duodecies HS. attulerunt, &, quàm prompto, excellentique esset Rex in Rempublicam animo, Genuensibus exposuerunt, magnasque Gallorum copias subsidio statim venturas confirmarunt. Tanta erat Gallici subsidii expectatio, ut ad eos, cum exscendissent, vulgus conflueret maximâ occurrentium, prosequentiumque alacritate, perindè ac si libertas, & salus Civitatis advenisset. Sed ab eorum adventu quinque, & quadraginta ipsi erant dies, hyemsque

que præcipitabat, & jam, majoribus coactis copiis, hostes erumpebant, neque e Galliâ naves, auxiliaque veniebant, angebanturque singularum horarum expectatione Genuenses, &, quæ natura sollicitudinis est, quod sperabant, quod summè factum cupiebant, idipsum ne fieret, magnoperè metuebant. Miserat Senatus Augustinum Laumellinum Gallicâ functum legatione, qui Philippum Hispani Regis Fr., Borboniosque in Galliâ Narbonensi imperatores conveniret, eisque Civitatis spem, metum, periculum ostenderet: defatigatos Genuenses quotidianis propè præliis per quatuor ferè menses cum ferocissimo hoste solos confligere, neque jam, licèt animus supersit, vires suppetere. Accelerarent, raperentque occasionem, quæ in armis plus interdum, quàm ratio posset. Tan-

Tandem Massiliâ, Teloneque commeatus, navesque solverant. Sed is fuit persequentium Britannorum impetus, ut aliæ, undè erant profectæ, referrentur, aliæ idonea ad egrediendum loca in Ligustico litore, ad orientem solem quod vergit, Corsicæque portus peterent, nonnullæ etiam ab hostibus caperentur. Quæ verò navis Marchionem Mauriacensem auxiliarium copiarum ducem, militesque una aliquot sustulerat, in altum provecta, & prospero usa vento Genuam xiv. kal. April. accessit, tardiùsque confecto cursu, & quæ deerraverant, & quæ Hispanorum militum partem advehebant, Britannicæque classis metu in Lunensem sese portum introduxerant, eòdem postea delatæ sunt.

Sculemburgius, hyeme confectâ, cum ipso anni tempore ad bellum geren-

rendum vocaretur, magnâ difficultate afficiebatur, quâ ratione id administrare posset. Nam si hostem assiduis præliis conficere vellet, non satis erat copiarum; si ad oppugnandam Genuam contenderet, tormenta deerant. Quod fuerat in exercitu roboris, Galliæ occupandæ Narbonensis consilium, itus, reditusque copiarum absumpserat, &, cum illata, utì suprà demonstravimus, de Placentinâ prædâ controversia minui non potuisset, jacebant eâ in Urbe multa, & præclara tormenta, quæ Borboniorum fuerant, quæque magno ad bellum Genuense usui esse poterant. Cui quidem bello ipse Rex Sardiniæ non satis inservire diligenter videbatur vel illius prædæ cupiditate abstractus, vel eo permotus, quòd neque Austriacorum, si Genuam cæpissent, nimis

val-

valdè augeri in Italiâ potentiam, neque ſuum, ſi auxilia ſubminiſtraſſet, imminui exercitum volebat. Itaque poſtulatis, reſponſis, colloquiiſque rem ducebat, eâque de causâ Auguſtam Taurinorum miſſus ab Sculemburgio Blonchedius fuerat Trib. mil. qui, omiſsâ Placentinæ prædæ controverſiâ, cum Rege Sardiniæ de tormentis, auxiliiſque, aliquâ interpoſitâ ratione, deliberaret. Ut autem Regis Sardiniæ animus expugnari poſſet, tamen erant propter itinerum anguſtias duriſſimæ commeatuum, tormentorumque ſubvectiones. His tamen difficultatibus non deterriti Auſtriaci, atque odio ducti Genuenſium, a quibus ſe in Italico primùm, deindè in Gallico bello impeditos videbant, tot contumeliis acceptis, gloriâ rei militaris diminutâ, recentes, vetereſque injurias

armis perſequi properabant, & nondum ſatis parati ad ipſam Urbem Genuam oppugnandam accedere conſtituerant.

Ad mare Liguſticum, ipſumque Apennini initium ſita eſt vetuſtiſſima Urbs Genua, ſaxis, ſcopuliſque ſublata, quos maris ſecuti opportunitatem induſtrii primùm homines incoluerunt, affluenteque mox civium, & divitiarum copiâ, ſumptuoſis, magnificiſque ædificiis exornarunt. Inſtructis mari propugnaculis, mœnibuſque, veteri, novoque, ut diximus, terrâ muro cingitur. Portum habet ante ſe in ædificatione, aſpectuque Urbis incluſum, projectis in mare molibus, quæ portus oſtium efficiunt, emporiique celebritate nobilem, & quantævis claſſi ſatis amplum, ab Africoque, cui primùm vento maximè erat obnoxius,

obje-

objectâ nunc immensi operis mole, satis protectum. Quæ pars Urbis in occidentem solem spectat ad Pharum, mirificæ substructionis turrim in promontorio positam, pertinet; quæ verò in orientem vergit, tumulo terminatur, qui Carinianus dicitur. Ab utrâque parte novus per inæquales, præruptosque colles ducitur murus circiter millia passuum ix. in circuitu patens, atque in angulum ad eum locum coangustatur, cui nomen Spero est: opus certè arte, naturâque, quâ maximè ad occidentem spectat, munitissimum. Duæ duabus ex partibus frequentissimæ valles; duo item sunt flumina, quorum alterum, utì primo libro demonstravimus, Porciferæ valli nomen indidit, ad Arenariumque suburbanum in mare influit, alterum Bisamnatem interfluit vallem, Ferritor-

que appellatur. E regione Cariniani ſuburbanum eſt Albarenſe paulò editiore loco, atque omnium amœniſſimo. Huic ſuburbano, eique Urbis munitioni, quæ Zerbinus nominatur, interjecto Feritoris fluminis alveo, fanum imminet Mariæ Montanæ, cœnobiumque Minoritarum; neque ita longè continuatio quædam montium aſſurgit, quæ paulatìm ad mare delabens quarto ab Urbe Genuâ lapide orientem versùs in vallem deſinit, quam Sturlam vocant. Duo ſunt a Septemtrione pari ferè altitudine, formâque montes, Geminique ideò Fratres appellantur, qui ab angulo novi muri, Speroneque paſſus fermè dcccc. abſunt, muniti, & circumciſi admodum, maximæque ad repugnandum, oppugnandumque opportunitatis; iiſque mediocri diremptus intervallo mons eſt

eſt oppoſitus, qui nomen ab adamante accepit, ad ejuſque radices ſitus eſt Turracia vicus, medio ferè inter utramque vallem ſpatio. Loca omnia circa Genuam aſpera, rupes præaltæ, itinera ardua, duri homines, nulla pabuli, nulla frumenti copia, adeo ut propter inopiam regionis neque morari diutiùs exercitus, neque progredi propter iniquitatem facilè poſſint. Ipſa Urbs magnitudine operum, firmitate muri, multitudine civium, atque omni bellico apparatu inſtructa longam, & difficilem habet oppugnationem.

Reverſus Blonchedius impetrata ab Rege Sardiniæ auxilia, cumque eo, agente Britannorum Legato, in has fermè leges tranſactum eſſe nunciat: relictâ Genuâ, Auſtriaci, Rexque Sardiniæ partirentur inter ſe Reipublicæ impe-

imperium, & quà ad orientem, occidentemque ſpectat, æqualiter quiſque, atque opportunè haberent. Lunenſis autem portus Franciſco Lotharingio Cæſari, eidemque magno Etruriæ Duci attribueretur, cùm debellatum eſſet: atque ita Auſtriaci ne præmiorum belli Genuenſis partem Regi denegarent, Rex ut, rejectâ in aliud tempus Placentinæ prædæ controverſiâ, xii. cohortes, deductaque arce Savonenſi tormenta ſubſidio Auſtriacis mitteret; idque ſubſidium celeriter venturum idem Blonchedius confirmat. Quibus rebus cognitis, Sculemburgius, & re frumentariâ præparatâ, pluraque in agmina diſtributis copiis, quæ eſſe ad duodeviginti hominum millia dicebantur, Novis noctu proficiſcitur.

Occupatis, utì ſupra cognitum eſt,

est, Ligusticis a Bottâ faucibus, Austriaci, exquisito per exploratores itinere, ex omnibus montium jugis subitò sese ejiciunt universi, & Porciferam simul vallem, simul Bisamnatem conari obtinere videntur: eodemque tempore Præfectus Britannicæ classis Genuensis portus aditum obsepserat, nullaque a custodiis navium Ligustici litoris loca vacare patiebatur. Præscriptum item erat Vogternio, uti, coactis ex Cisalpinâ Galliâ ii. hominum millibus, in Sergianensem provinciam erumperet, eo consilio, ut, omnibus obsessis viis, intercluso terrâ, marique commeatu, aut fame subacti deditionem Genuenses facerent, aut ferro ignique confecti pervicacis furoris pœnam subirent.

At Genuenses naturâ loci, auxiliisque Borboniorum, & veniæ desperatio-

ratione confiſi paratiſſimo erant ad reſiſtendum animo. Sed cum neque ardua, neque munita loca vim hoſtium undique erumpentium ſuſtinere poſſent, cumque rei militaris imperiti Ligures exercitatiſſimis hoſtibus opponerentur, pedem referre Genuenſes coguntur, amiſſoque Montogio, ad Mariæ Montanæ fanum ſeſe recipiunt: & Porciferani, quanquam acriùs Piccolomineo repugnaverant, caſam quandam propè Langentium pagum nonnullis levis armaturæ peditibus fortiſſimè defendentibus; tamen ipſi quoque hoſtium virtute ſubmoti ab Bolzanetum ſeſe recipere coacti ſunt, quo in vico præſidium erat Gallorum. Sculemburgius, qui in itinere ex equo ceciderat, latuſque vehementer offenderat, captis quaquaversùs locis pluribus opportunis, occupato a fronte,

com-

communitoque monte Adamante, & collocato post se Sanctandræensi castrorum Præfecto, ne intercluderetur, ipse apud Turraciam, idoneo, ut diximus, ad utranque vallem loco, prætorium constituit.

At Mauriacensis Gallorum Præfectus, ubî hostes tam propè ab Urbe constitisse accepit, vel inopiâ consilii perturbatus, vel non satis cognitâ locorum naturâ, simul suis, qui paucissimi erant, atque Urbi præmetuens deduci Bolzaneto præsidium, Geminosque Fratres relinqui, omnesque sub mœnibus copias constitui jubet. Quo facto, qui ad Mariæ Montanæ excubabant, ii etiam sese ad Urbem receperunt. Porciferani autem, etsi a Gallis deserti, tamen in tuendi Bolzaneti consilio constantissimè permanserunt, quòd verebantur, si

eum Auſtriaci locum tenuiſſent, ne liberiùs, vaſtandi, prædandique causâ ſeſe in vallem effunderent.

Relicto monte Geminorum Fratrum, cedentibus Gallis, cum tota fremeret Civitas, commotus omnium querelis, & Guimontii potiſſimum, qui erat apud Rempublicam Gallorum Regis Legatus, monitis incitatus Mauriacenſis petit eâdem nocte ab Senatu, ut urbanæ militiæ partem Roccæpinio Trib. mil. attribuat, cui mandaverat ipſe, ut relictum ſinè ullâ cunctatione montem reciperet. Cum Galli inconſiderantiam receptus celeritate irruptionis corrigere cuperent, Genuenſes, quorum maximè res agebatur, arreptis armis, concurrerent, facilè, aliquot dejectis Auſtriacis, qui ex vicino Adamante ſucceſſerant, Geminorum Fratrum mons receptus eſt,

eoque

eoque recepto rursùs, qui a Mariæ Montanæ ſano profugerant, eòdem celeriter redierunt. Montem Senatus firmo præſidio tenendum, additiſque operibus muniendum, eique munitioni, qui invicem cum Gallis præeſſent, quòque res vocaret, Senatus nomine accurrerent, Joannem-Carolum Pallavicinum, Felicem Balbum, Nicolaum Jovium, Francum Grimaldum deſignandos cenſuit, & Jacobum item Grimaldum, atque Ambroſium Centurionem, quorum alter Venetiis, alter e Galliâ, audito patriæ diſcrimine, Genuam confeſtim advolarat: iiſque deinde, quoniam pro multitudine rerum gerendarum pauci videbantur, Carolus, & Paſqualis Spinulæ, & Franciſcus Franſonius ex S. C. adjuncti ſunt: cumque ad Scoffaram, qui locus ad Biſamnatem vallem

tuendam, refrænandoſque ab eâ parte hoſtium impetus peropportunus erat, magna Ligurum multitudo conveniſſet, iis qui præeſſet, miſſus eſt Petrus Canevarius, de quo ante dictum eſt.

At Vogternius in Sergianenſem provinciam progreſſus, conventum oppidi, atque arcis Præfectum, cum neque pollicitationibus, neque denunciatione periculi permovere poſſet; equites, pediteſque ſuos infeſto agmine procedere juſſit. Eò Senatus juſſu venerat Michael Pincetius. Hic magnâ tumultuariorum militum manu contractâ, Sergianenſes confirmat, præſidia in locis, quæ erant hoſtibus finitima, conſtituit, ipſe cum reliquis copiis ad hoſtes proficiſcitur, acriterque in eos impetu facto, repulit, atque aliquot millia paſſuum proſecutus conſiſtendi illis facultatem non dedit. Quo permotus

motus incommodo Vogternius, cum omnem adversùs ſe conſentire provinciam intelligeret, atque intrare intra præſidia periculoſum putaret, infectâ re, diſceſſit, & Maſſenſem, Lucenſemque agrum maximis emenſus itineribus, Apenninumque tranſgreſſus ſeſe ad Sculemburgium propè Genuam recepit.

Sculemburgius, cum denunciationes, admoto exercitu, majorem habere vim, &, dum in metu eſt, parvo populum momento quam ad cumque conditionem impelli poſſe exiſtimaret, denunciari Genuenſibus per Blonchedium juſſit, utì arma ponerent, imperata facerent: Reginam, tametſi graviſſimâ digni pœnâ Genuenſes ſint, qui rebellionem poſt deditionem fecerint, vetereſque injurias novo ſcelere cumularint, tamen eos pro ſuâ miſe-

misericordiâ conservatos, quàm deletos malle; siquidem, priusquàm, quæ in itinere sunt, tormenta ad exercitum advehantur, ad sanitatem redeant: nullam, advectis tormentis, futuram deditionis conditionem, atque intellecturos Genuenses, quàm miseris grave, & temerarium sit, irritare potentiores, in demissâque fortunâ spiritus gerere magnos magis, quàm utiles: denique constituant ipsi, utrum, pace firmatâ, omnique dempto metu, regiæ clementiæ malint, an, vastatis agris, interfectis civibus, eversâ patriâ, severitatis periculum facere. Hâc ad Senatum relatâ denunciatione, ita Jacobus Grimaldus ex auctoritate Blonchedio respondit: Jus esse naturæ, ut sua quisque quâcumque ratione defendat; neque ullo obstringi scelere, si quis alienam ab se injuriam pro-
pul-

pulſaverit: illos videri potiùs ab æquitate, juſtitiâque diſcedere, qui tantùm ſibi licere putant, quantùm poſſunt, &, cum in aliena tam impudenter invadant, innocentes accuſent, qui ſua tueantur: Reginam, quæ adeo clementiæ nomine glorietur, non potuiſſe non commoveri, ſi inaudiverit, quàm iniqua, quàm multa ab Ducibus ſuis pertulerint Genuenſes, qui quidem ipſo in belli ardore ſuæ maluerunt utilitatis, quàm eximiæ erga illam obſervantiæ obliviſci: irritatam toties patientiam poſtremò in furorem erupiſſe, &, qui ab omni cum Reginâ bello ſemper abhorruerint, eò eſſe demum adactos, ut arma ſumerent, quæ juſtiſſima ſint oportet, cum neceſſaria fuerint: armis ſumptis, ſic eſſe Genuenſes paratos, ut nec obſideri, ſi neceſſitas coegerit, nec mori, ſi ca-

si casus inciderit, pro libertate recusent: cætera superis, fortunæque committant. Sculemburgius, ubì intellexit, neque Genuensium frangi constantiam jactatis denunciationibus, neque concordiam, quam optima domi disciplina, externique metus hostis faciebat, convelli posse, nullamque propterea aut spem, aut causam deditionis esse, ad reliquam cogitationem belli sese recepit. Itaque & munire vias instituit, quo faciliùs tormenta subveherentur, & alia ex aliis loca occupare perseveravit, ut Genuenses quàm angustissimè contineret.

Advenerat interìm Genuam Dux Bouflertius, Gallici exercitus Legatus, atque unus e principibus Gallicæ nobilitatis, Equitemque Chovelenium castrorum Præfectum, nonnullosque alios duces adduxerat, &, quòd non sine

ſinè causâ tantus Vir a Galliæ Rege ſubmiſſus videbatur, civitatis ſpem, alacritatemque renovaverat. Ille in magno populi concurſu, plauſuque Senatum ingreſſus ita Ducem, Senatoreſque eſt allocutus: Eâdem Genuenſes animi magnitudine Reipublicæ libertatem, & Galliæ ſalutem attuliſſe; quoſque hoſtes a cervicibus ſuis repulerint, eoſdem a Galliæ finibus retraxiſſe: itaque ſibi priùs beneficio fuiſſe, & virtutis famâ, quàm vultu, congreſſuque cognitos; ſeſeque, cum ad eos veniret, exiſtimaviſſe ad Marcellos, Scipiones, Fabios venire, quorum animi robur nullis fractum calamitatibus, & vix poſteris credibile manu ipſi, uſuque revocaverint: hujus famâ virtutis commotum ſtatuiſſe Galliæ Regem non tam bello, quàm fide præſtantem benemeritæ Reipublicæ

omnibus modis ſubvenire, ſeſeque ab eò miſſum, qui præſens regiæ teſtis eſſet, atque obſes voluntatis: proinde hortari, cujus hoſtis inſolentiam ſoli ejecerint, ſoli hactenùs retuderint, ut ejus in oppugnatione audaciam maximi Regis auxilio freti contemnere ne vereantur: Regis illos Legatum habituros ad belli conſilia ſocium, ad pericula ducem, neque ſe Gallum eſſe melius omnibus probare poſſe, quàm ſi amore, fideque erga Rempublicam Genuenſis fuerit. Dux Galliæ Regis benignitatem ſummis laudibus extulit, qui Rempublicam in graviſſimis periculis & adjuverit jam egregià liberalitate, & nunc Legatum ad eam ampliſſimum Virum mittat: tanti beneficii nunquam ſe, nunquam Senatum, totamque Civitatem immemorem futuram: potuiſſe Genuenſibus hoſtes

oppi-

oppida, agros, pecuniam adimere, fidem, atque animum neque ademiſſe, neque adimere potuiſſe: itaque futuros eoſdem, qui ſemper fuerint, ut in bello fortes, ita in fœdere conſtantes, atque hoc etiam magis, quo minùs nunc ſunt de exitu rerum, adjuvante potentiſſimo Rege, ſolliciti. His actis in Senatu, magnâ omnium alacritate diſceſſum eſt.

Paulò longiùs progreſſi Sextum, Vulturemque ad mare oppida occupaverant Auſtriaci, & Pinum in montibus, cc. edito loco impoſitis militibus, additiſque munitionibus tenebant. Vulturenſes Auſtriacorum perterriti adventu, auctore, & ſequeſtre timidiſſimo quodam loci ſacerdote, ſeſe Franchinio Trib. mil. dediderunt. Deditione factâ, proximis improvisò ex montibus cum ſuâ tumultuariorum mili-

militum centuriâ descendens intervenit Ænobarbus, conditiones nihil moratur, impetum facit, occidit nonnullos, fugat omnes, longissimèque fugientes insequitur. Hujus operâ Ænobarbi eo Genuenses bello, optimâ, fortissimâque sunt usi, & ipse, rebus strenuè gestis, cum humili ortus loco ignotissimus antea fuisset, pervenit ad hominum famam.

Altera ex parte Stephanus Laumellinus amantissimus Patriæ Vir, qui, Venetiis initio belli relictis, ad opem statim Reipublicæ ferendam convolarat, cum Mariæ Montanæ fano præesset Pyrochitrophorique cIↃ. Austriaci loco potiri conarentur, qui Lupâ-Amara dicitur, eò profectus est; eodemque tempore Paulus Gentilis cum militibus legionariis, Liguribusque aliquot Stajene progressus ad Pinum pervenit. Ne his qui-

quidem locis impetum Genuensium Austriaci tulerunt, compluribusque amissis, relictis impedimentis, atque ipsis quas instituerant, munitionibus, ad suos sese præcipiti fugâ receperunt.

Eodem ferè tempore a Creto, ubì Sanctandræensis constiterat, duplici hostes agmine proficiscuntur, Canevariumque, qui Scoffaræ, ut diximus, præerat, dextrâ sinistrâque adoriri parant. Qui Lavaniolam, qui item Montem Cornarium obtinebant, quæ prima erant opposita hostibus venientibus loca, pedem Ligures referre cœperunt, eatenùsque retulere, quoad locum nacti opportunum subsistere, & militum, qui adveniebant, subsidio confisi repugnare potuerunt. Nam eâ re nunciatâ Canevarius iisdem, quibus Austriaci venerant, jugis mille statim Bisamnates, iisque qui subsidio

essent,

essent, legionarios nonnullos bipartito mittit; & partem, in quâ ipse erat, aggredi a latere hostem, partem a tergo invadere jubet. Commisso prælio, Genuenses Adolescentuli ducis alacritate incitati acrius impugnant; illi Genuensium audacia, &, ne intercluderentur, metu commoti celeriter loco cedunt. Itaque interficiuntur, fugantur. At Canevarius, dum, fusis hostibus, retinere suos a prædâ, atque ad arcem occupandam Turriliam, quam hostium fugâ desertam esse cognoverat, adducere obequitans, adhortansque contendit, longiùs progressus, jaculique in adversum os ictu vulneratus ex equo delabitur: conantibus auxiliari suis; frustrà, inquit, attollere conamini, quem jam vita deficit: unum oro, celentur meâ de morte milites, ne ipsius nuncio debilitatis eorum animis,

mis, parta jam victoria interpelletur. Ego ſatis vixi, ſiquidem invictus, & pro patriâ morior. Redintegratur Canevarii morte hoſtium cædes, crevitque adeò Ligurum furor, ut irâ flagrantes non captivis, non vulneratis parcerent. Refertur in Urbem Canevarii cadaver, ad cujus aſpectum triſtiſſimus augetur omnium dolor, quem jam mortis nuncius fecerat. Concurrebant, videre cupiebant; illum mortuum conſueviſſe ajebant, dum viveret, hoſtibus terrorem, ſuis animum addere: illum ad parandos milites liberalem, ad pericula, conſiliaque belli fortem, & prudentem fuiſſe, atque hæc egiſſe omnia, cum ad annos xxii. natus eſſet. Nam Canevarius non ſolùm animo, ſed etiam, quod non erat ab eâ ætate poſtulandum, conſilio erat non vulgari. Fuerat

rat in Galliâ Cisalpinâ apud exercitum Reipublicæ Protrib. mil. legionis Ligusticæ; prælio ad Tanarum interfuerat, paucisque mensibus, cum esset Genuâ profectus rei militaris rudis, factus redierat dux: adeo verum est, ab excellentibus ingeniis indocilem usus disciplinam non desiderari. Supremo die suo quàm amplissimè elatus est, funebrique pompæ tota fermè Civitas, milites, ducesque, ipse inprimis Dux Bouflertius interfuit. Factum est etiam S. C., ut Petro Canevario invictissimo Adolescenti ob mortem pro Republicâ obitam statua marmorea in curiâ poneretur, quæ tantæ virtutis monumentum, patriæque posteris defendendæ exemplum esset.

His omnibus præliis intellectum est, neque Austriacis satis esse animi,

quòd

quòd locorum naturam ignorarent, neque Liguribus constantiæ, si a nobilium exemplo, & legionariorum subsidio desererentur. Accedebat hùc ut militari assuefacti disciplinâ Austriaci meliùs progrederentur, &, quæ cæpissent loca, peritiùs defenderent. Ligures autem facile a signis discederent, magisque in singulis interficiendis militibus, quàm in summâ rerum Austriacis nocerent. Erat tamen in hoc bellandi genere illud Genuensibus opportunum, quod & levibus præliis atterebatur hostis, quem deteriorem in dies locus alienus, & tempus faciebat, & Liguribus quotidianâ præliandi consuetudine animus accedebat: sociis prætereà spatium erat mittendi auxilia, quæ per medias Britannorum classes parvis advecta navigiis in Genuæ portum facilè irrepebant.
 Au-

Austriaci, Coronatæ occupato fano, quod edito loco positum, propiùs jam, instructis munitionibus, Arenario suburbano succedebant. Genuenses, quò longiùs illos arcerent, a Porciferæ amnis ostio ad eam exteriorem Urbis munitionem, quàm Forcipem appellant, comprehenso colle, qui ab amœno prospectu nomen accepit, aggerem perducere, atque instruere properabant, neque adactis ex hostium munitione, Britannicâque navi, quæ rei impediendæ causâ ad litus accesserat, telis deterrebantur, quominùs opus urgerent. Quin etiam ipsi suorum tormentorum vi Austriacos, Britannosque vexabant, Franchiniumque interfecerant nefariam ulti crudelitatem, quâ ille in miseros Porciferanos omnia exempla cruciatus ediderat: eâdemque celeritate ab alterâ Urbis

bis parte Albarenſe ſuburbanum, excelſioraque circum loca munire curabant, & ſic ſunt patriæ tutandæ ſtudio incitati homines inſueti militaris patientiæ, ut rem multi operis, ac laboris, adhibitis militaribus architectis, nobiliſſimiſque ad opus viris excubantibus, brevì perficerent.

Adventus Ducis Bouflertii ſummâ ſpe, & voluntate Civitatem compleverat; nec minùs ipſe, quàm in Senatu confirmaverat, animo laborabat, ut Reipublicæ Genuenſis amantiſſimus videretur. Nam, ſeu quid communicandum, ſeu quid adminiſtrandum eſſet ipſe principes Civitatis benignè appellabat, ipſe plebem effusâ largitione incitabat, interdiù, noctùque obequitans, interim pedes, nihil apud hoſtes tutum, nihil apud ſuos languidum patiebatur. Namque

etiam per eos dies Coronatæ fano depellere Auſtriacos conſtituerat, urbanamque eſſe in armis militiam, ſeſeque ad nocturnam parare eruptionem juſſerat. Signo dato, omnes convenerant. Ipſe monendo, cohortandoque aderat Bouflertius. Movebantur etiam exemplo Joſephi Duratii, qui provectâ ætate, ut ſæpè aliàs, ita tunc armatus prodierat, nummoſque populo ſpargens rem adjuvabat. Sed infregit conſilium fœdiſſima coorta tempeſtas, adeout, proluentibus undique aquis violentiſſimis, neque arma homines tenere, neque pedem progredi poſſent.

Senatus, cum multa, quæ pertinerent ad ſollicitandum ſtatum Reipublicæ, excitari in turbâ belli poſſe exiſtimaret, ſaluberrimumque cenſeret in maximis rebus ſummam

im-

imperii apud unum esse, quæstionibus extrà ordinem exercendis quasi dictatorem dixit Augustinum Gavottum, qui pœnâ paucos, terrore omnes afficiens intestino scelere Rempublicam liberavit. Magnam interim argenti vim in bellum Genuensibus Rex Galliæ dare, neque minorem Hispaniæ Rex liberalissimè polliceri perseverabat, & auxilia uterque submittebat.

Auctâ classe, omnibus longè, latèque litoribus occupatis, intentiores erant ad custodias Britanni. Genuenses ad recipienda auxilia, quæ, classis metu, portu Monæci continebantur, lx. phaselos miserant, iisque præsidio naves longas duas. Nam commeatus propter ejusmodi agilitatem navigiorum facilius elabebantur, minusque, si nonnulla fortè ex iis in cursu offenderent, deperibat militum, qui sepa-

paratim in plures erant phaſelos impoſiti. Ac primò in noctem conjecti phaſeli, obductâque ſummo mane nebulâ occultati Britannicam fefellerant claſſem: deinde ubì diluxit, diſcuſſaque caligo eſt, apparuere. Quos cum audaciùs progreſſos Britanni vidiſſent, ſperantes intercipi poſſe, prædatoriam ſubitò navim, myoparonem, atque aphractum ad eos miſerunt. Genuenſes, eductis triremibus duabus, conantes portum capere phaſelos protegebant, prædatoriamque navim jactis morabantur telis. Eodem tempore naves longæ duæ Genuenſes myoparonem, aphractumque Britannorum, commiſſo prælio, diſtinebant. Quæ res magnum attulit phaſelis ad incolumitatem momentum. Nacti enim ſpatium, cum vehementiùs remos incitaſſent, in portum omnes refugerunt, quos

quos ſtatim, repulſis, eluſiſque Britannis, naves longæ, ac triremes conſecutæ ſunt. Ea expectati auxilii ſpes, is ex prælio metus animos verſabat Civitatis, ut nemo ferè Genuæ fuerit, quin viſendi causâ altiſſima tecta, mœniaque petens ex omni proſpectu locum ſpectaculo cæperit, lætuſque, confecto prælio, & gratulabundus ad portum procurrerit. At Britanni omnium dominatores marium, tantâ ſub oculis acceptâ ignominiâ, magnoperè fremebant, eoque id magis, quod crebris ſollicitabantur Auſtriacorum querelis, qui auxiliorum adventum eorum negligentiæ falsò tribuebant. Nam Genuenſes nautici, & ipſi homines domeſtico maris uſu valebant, parvuliſque navigiis, quibus incredibili celeritate tranſmittentes, ad litora ſeſe ſtatim, vadaque applicabant, at-

que ita Britannicarum impetum navium ferè ſemper fugiebant. Magna prætereâ eſt maritimarum rerum inconſtantia, & difficultas, utpotè quas interdum malacia detinet, tempeſtas ſæpe affligit, incertiſſimæque ſemper res, ventus atque unda gubernant. Neque verò, dimiſſis quaquaversùs aphractis, parùm proficiebant Britanni, ſubmiſsâque etiam navi, quæ contrà Nervium in anchoris conſiſteret, eamque eſſe partem, quæ propter anguſtiſſimam oram Genuam ducit conjectis infeſtam telis haberet, importari terrâ in Urbem commeatus prohibebant, exſcenſionemque eo loco facere tentaverant. Sed periculum veriti, quòd Ligures arma cæperant, ad navem ſtatim refugerant, quam paulopoſt, ſublatis anchoris, in altum remulco adducere coacti ſunt. Illam enim Ligures,

gures, duobus allatis noctu tormentis, repentino impetu telorum labefactaverant.

Venerant tandem xii. Subalpinorum cohortes, quarum Comiti Roccæſio permiſſum erat imperium, atque is, capto, direptoque Vulture, ad Sextum caſtra fecerat, eòque tormenta Savonenſi arce deducta, reliquaque, quæ ad oppugnationem pertinent, terreſtri deſperato itinere, Britannicis navibus ſupportabantur. Aucto Sculemburgius exercitu, collem quendam, in quo fanum eſt Miſericordiæ poſitum, Ligurum dejecto præſidio, facilè potitur; qui collis abeſt ab Genuâ millia paſſuum ii.. Genuenſes eo amiſſo loco, tametſi non maximi erat momenti, tamen vehementer propter nimiam cujuſcumque rei ſollicitudinem perturbantur. Bouflertius, ne per

 otium

otium hoſtium increſceret audacia, & vulgi ingraveſceret timor, ſignum dari, recipique collem, fanumque imperat, idque confeſtim conatus effecturum ſe ſperabat, propterea quòd amnis Porcifera, qui medius inter eos, qui fanum obtinebant, reliquaque hoſtium præſidia fluebat, coortis imbribus, eâ nocte admodùm creverat, ut, quominùs alii aliis ſubſidio irent hoſtes, impedire poſſe videretur. Dat negotium Chovelenio caſtrorum Præfecto, utì princeps prælium ineat. Ille urbanæ militiæ centuriis, & Gallis, atque Hiſpanis aliquot aſſumptis, ad hoſtes proficiſcitur, in eoſque, cum hora diei eſſet octava, impetum facit, acerrimèque repugnantes, relictis inferioribus locis, ad fanum ſeſe recipere cogit. Eodem tempore Comes Lannionenſis, qui Geminorum-Fra-

trum monti præſidio erat, eruptione factâ, hoſtes a latere premebat, jamque, cum ab horâ octavâ ad veſperum pugnatum eſſet, Hiſpani, Gallique Pyrochitrophori captis Auſtriacis compluribus, atque occiſis, fano appropinquabant, in eoque jam erant, ut irrumperent: cùm Bouflertius, qui ad portam Granarolam progreſſus eventum pugnæ expectabat, receptui cani juſſit. Nam, & ſatis ad hoſtium minuendam audaciam, Genuenſiumque confirmandos animos factum exiſtimabat, & Lannionenſis eruptione, Geminorum-Fratrum montem nudari nolebat, ne vacuum a præſidio eum hoſtis occuparet. Prætereà, cum res ſtudio eſſet contentionis propè in noctem deducta, in tantâ veteranorum paucitate nocturnum eſſe prælium vitandum cenſebat. Ita in occupato Au-

ſtriaci colle remanſerunt, Borbonii, & Genuenſes in Urbem reverſi ſunt; cum hi, quòd primo concurſu terga vertere hoſtes coegiſſent, viciſſe ſibi viderentur, illi viciſſent. Tumulum enim, ſanumque, quæ cauſa pugnandi fuerat, tenuerunt. Pauci ex Borboniis, & Genuenſibus cecidere, in his Marchio Fajenſis Trib. mil. de exercitu Gallico, qui hoſtibus inſiſtens mortiferum vulnus accepit, ex eoque poſtridie interiit. Ipſe fortiſſimè pugnans vulneratur Chovelenius. Francus autem Grimaldus in medios ardore pugnandi abreptus hoſtes, ab iis captus eſt, unum præſtantiſſimus Adoleſcens, dum caperetur, queſtus, quòd, cum in alienam veniret poteſtatem, Patriæ ſuæ inſervire non poſſet.

Operum magnitudo, & continens tot menſium labor populi ſtu-

dium

dium infirmare videbatur, erantque, qui propter non magnum in re militari uſum non magnum ſæpe periculum miſerarentur, firmioreſque exiſtimarent hoſtes, quàm reverà eſſent. Multa improbi fingebant, prudentes ſuſpicabantur, timidi credebant, ut his omnibus rebus magnus paulatim irrepere timor, & deſperatio poſſe videretur. Itaque, ne in medio rerum curſu impetus reſideret animorum; artificum capita, urbanæque plebis principes in curiam extrà ordinem cogere, eoſque alloqui de Senatus ſententiâ Brignolius Dux conſtituit. Cum frequentes conveniſſent, magnaque prætereà affluxiſſet multitudo amictus togâ purpureâ Dux, & ſedens in ſolio: Non negaverim, inquit, Genuenſes me ultrò ad vos tanquam ad homines diuturnitate belli defatigatos,
hor-

hortandi causâ processisse; sed tanti ego facio frequentiam hanc vestram, quâ in hunc locum rogati convenistis, eam in vultu omnium, atque oculis eminere video patriæ alacritatem defendendæ, ut gratulatione mihi potius, quàm hortatione utendum esse intelligam. Quid enim eos horter, quos intueor, paratissimos? est verò, quod patriæ, quæ cives genuit fortissimos, est quod vobis, qui patriam servastis pulcherrimam, est denique mihi ipsi quod gratuler, cujus imperii nomen multò illustrius perveniet ad posteros vestræ commendatione virtutis. Quanquam haud scio, an hæc ipsa gratulatio supervacanea sit, cujus est usus confecto bello reservandus, ne fortunæ beneficium præripuisse videamur. Quæ erunt igitur meæ partes? illud unum vos admonere, ut

vestri

vestri similes sitis, idque efficiatis, ut extrema principiis consentiant. Nam quid minus conveniret, Genuenses, quàm, collocatæ cum essent in cervicibus nostris victrices Austriacorum legiones, vos privato consilio (nec enim alitèr fieri potuit) ejectis illis, sustinuisse solos labantem fortunam Reipublicæ, & nunc auctore Senatu, consentientibus omnibus, adjuvantibus Regibus potentissimis, animo deficere? an hostem ut videamini timere, quem fugastis? aut aliquid ab eo æqui sperare, qui stare sibi non posse videtur, nisi hâc eversâ, & deletâ civitate? qui non pecuniam, ut antea, sed jam iratus sanguinem vestrum concupiscit? nullâ magnoperè lacessitus injuriâ ad pacatos, ad deditos accedens nihil sceleris, nihil crudelitatis prætermisit: quid hìc faciet dolore ardens amissæ prædæ,

& gran-

& grandi læsus ignominiâ, quâcumque ratione in Urbem hanc redire potuerit? sed, ut spero, & video, non poterit. Eos habemus socios Reges, quos eadem nobiscum arctissimè causa conjungit, eos Regum Legatos, eam Senatus constantiam, eum omnium ordinum consensum, ut vehementer sit hostibus de victoriâ desperandum? qui neque pauci tantæ Urbis oppugnandæ molem sustinere queunt, & quò plures sunt, pluribus rebus in nudo, atque aspero solo egere necesse est. Non Britanni, unâ, aut alterâ intercæptâ naviculâ, commeatus, auxiliaque nostra impedire; non Subalpini, paucis commissis cohortibus, ad summam belli multùm proficere possunt. Atque hos ipsos jam ad respicienda cuique domestica mala belli per vos excitata fortuna,

tuna, & Borboniorum in Belgio, Italiâque victoriæ convertent. Quid autem ſinè his Auſtriaci poterunt omnium egentes rerum, & quotidianis deminuti præliis? Tolerate, Genuenſes, paucorum dierum moleſtiam, & tantum hunc oppugnationis apparatum ad nihilum propè diem recidere videbitis. Nolite interìm aut ſtultâ aliquâ ſpe aperire ad occaſionem locum hoſti, aut vano metu, animique imbecillitate patriam omnem proſternere, eorumque etiam auxilio, vobis trepidantibus, ſpoliare, qui veſtræ ſalutis causâ maris, atque hoſtium periculum neglexerunt. Quæ Hiſpani, quæ Galli milites pro vobis geſſerint, atque gerant, ipſi videtis. Quo ſocii Reges, quo inprimis Galliæ Rex ſit animo in Rempublicam, quâ fide, adeſt, qui vo-

bis oſtendat nobiliſſimus Legatus ipſius Bouflertius, regiæ teſtis voluntatis, & veſtræ idem æſtimator virtutis. An patriam peregrini veſtram ſtudioſiùs defendent, quàm cives? an pœnitet vos, quod, Republicâ recuperatâ, famam eſtis apud omnes gentes, atque immortalem gloriam conſecuti?

Quod ſi, his omiſſis, cauſam belli ſpectare, eamque judicare meliorem velimus, quam etiam Cœleſtes adjuverint: quænam eſſe poteſt, Genuenſes, cauſa juſtior bellandi, quàm quæ adversùs teterrimos patriæ oppugnatores civium armat manus? aut quiſnam illud ſinè Divino eveniſſe conſilio exiſtimet, quo factum eſt, ut exercitatiſſimi, paratiſſimique hoſtes vincerentur a vobis, qui propè eratis inermes, & nullum certè rei mili-

militaris uſum habebatis? Superis igitur, hominibuſque juvantibus, incumbite, Genuenſes, in optimam cauſam, eamque nunc meliore belli conditione retinete virtutem, quàm a principio perditâ ferè fortunâ præſtitiſtis. Qualis erit veſtra in bello virtus, talis erit hujus Urbis, & totius nominis Genuenſis ſors. En ego veſter Dux pro patriâ, pro vobis, quos mihi cariſſimos, atque in liberorum loco habeo, non ſolùm vigilare, adeſſe, providere, ſed etiam pugnare, & mori paratus. Equidem me Ducis nomine Patres appellarunt, ego patriæ militem dici volo; &, ſi regius hic ornatus impedimento mihi eſt, quominùs vobiſcum unà in aciem prodeam, date gregale ſagulum, quo turbæ immixtus præliantium vitam meam hoſtium telis objiciam. Nam

neque

neque grata eſt dignitas, quæ vitam ſervat incolumem ad intuendam patriæ everſionem, neque acerba mors, quæ naturæ debita patriæ donatur.

Quâ Ducis extremâ oratione permotus populus dicentem interpellat, & magnis clamoribus cohortatur, ut ſibi conſulat, & vitam ſuam ad Reipublicæ utilitatem reſervet, univerſique diſcedentem ex concione lætiſſimo plauſu proſequuntur, & ſe ad omnia belli pericula paratiſſimos eſſe confirmant. Itaque, cum pro operum magnitudine, & ſtationum multitudine, tametſi duodeviginti fermè hominum millia quotidie eſſent in armis, tamen parum videretur eſſe defenſorum, Senatuſque conſultum factum eſſet, ut lecticarii, ſervique omnes puberes armarentur, non dominus fuit, qui familiam offerre, non ſervus, qui nomen

men dare recuſaret; ipſaſque videre erat primarias Fœminas, Senatoreſque, non, ut antea, ſtipatos grege familiarium, ſed uno vix famulo comitatos in publicum prodire. Una omnium occupaverat animos patriæ cura, &, quæ proſperis temporibus pudori fuiſſent, faciebat calamitas Reipublicæ, ut laudi ducerentur.

Mittuntur Comes Lannionenſis, & Auguſtinus Pinellius, quorum alter Gallis, alter Liguribus, atque uterque, mortuo Canevario, Scoffaræ præſit. Hi arcem Turriliam vano ab hoſtibus metu derelictam recipiunt. Arx contrà Maſonia, præſidiumque per eos dies, adacto cuniculo, in poteſtatem Auſtriacorum venit; id quod in tantâ militum paucitate Genuenſibus accidit perincommodè.

At Sculemburgius Subalpinorum auxi-

auxiliis confirmatus in Bisamnatem vallem erumpere, &, quæ pars Urbis ad orientem spectat, patetque maximè, atque infirmior est, hanc adoriri constituit. Id ne a principio spectaverit, & adventum præstolans Subalpinorum tandiu distulerit, an alterius partis oppugnandæ difficultate admonitus situm postea Urbis accuratius perspexerit, non sanè constat. Illud videtur certò esse ponendum, oppugnari Genuam faciliùs potuisse, si exercitum Austriaci in Bisamnatem vallem statim adducere maluissent, quàm munitissima Porciferæ vallis loca carptìm tentando prima belli tempora Borboniis, & Genuensibus prodere.

Pridie id. Jun. circumspectis diligentissimè Sculemburgius, & paratis, quæ ad eruptionem pertinent, jussis Sub-

Subalpinis omnibus, & Austriacorum cohortibus aliquot ab alterâ Urbis parte Genuensium præsidia tentare, Geminorumque eodem tempore Fratrum montem simulato impetu invadere, ut ancipiti defensionis curâ distracti Genuenses, Borboniique a præsentis periculi suspicione averterentur. Ipse, triplici instructâ acie, tertiâ circiter vigiliâ castris egressus, Feritoremque amnem, nullo repugnante, transgressus, expedito exercitu ita noctu iter fecit, ut sub lucis adventum ad Serram, quam vocant, Bavarorum perveniret, Ligures, qui ibi erant præsidio, paucos, & nec opinantes nihil negotii fuit opprimere, atque in fugam dare. His fugatis, ad faucem Rattorum, qui perangustus est in illis montibus aditus, & defendi opportunè poterat, eâdem celeri-

leritate contendit. Militaris disciplinæ neglecta severitas magnæ sæpe in bello calamitati est, & tum fuit. Nam Helvetiorum manus de Hispaniensi exercitu, cui locus is ad defendendum obvenerat, cum sine ducibus, qui inamœnæ solitudinis tædio longiùs pernoctabant, remissiùs ageret vigilias, & omnia magis, quàm hostes, expectaret, repentino eorum adventu exterrita, perturbataque loco excessit. Quo Austriaci potiti, summumque nacti jugum rejectos ex loco superiore urgent Helvetios, atque hi, cum omnibus rebus premerentur, ægrèque resisterent, initium fugæ faciebant. At Taubenius Hispanorum Præfectus, qui ad Urbem erat, eâ re nunciatâ, cursu incitato, Cordubensis legionis manipulum secum adducens eò statìm advolarat, atque hostes comprimere, suos-

ſuoſque precibus, cohortationibuſque firmare conabatur, ut ſe ex fugâ, & timore colligerent. Qui cum nihilo-ſeciùs fugere perſeverarent, ille, ut videret, ſi poſſet exemplo retinere, quos verbis non poterat, diſtricto gladio præcurrit ante omnes, gravique affectus vulnere, cum ſe ſuſtinere non poſſet, inter militum manus e prælio ablatus eſt, duodecimumque poſt diem præſtantiſſimus dux omnium luctu, & deſiderio interiit. Fit protinùs, vulnerato Taubenio, effuſa Helvetiorum, atque Hiſpanorum fuga. Jam Subalpini reliquique Auſtriaci, ita utì inter eos convenerat, ſubitò inſtructis copiis provolaverant, unoque tempore, & Arenarii munitiones, & Geminorum-Fratrum montem tentaverant. Facilè Genuenſes defendunt; celeriterque animadverſum eſt,

maximas Auſtriacorum vires aliò ſpectare, neque id ab iis, niſi diſtinendorum hoſtium causâ, tentatum eſſe. Primâ luce, pulſis Helvetiis, monteque occupato Rattorum, omnia ferè ſuperiora loca, unde eſt propinquus in Biſamnatem vallem, Urbemque Genuam deſpectus, multitudine Auſtriacorum completâ conſpiciuntur. Nam dextrum eorum cornu ad lucum uſquè ſodalium Camaldulenſium, montemque Quetium pervaſerat, Mariæque Montanæ fano imminebat; ſiniſtrum autem in vallem Sturlam, omnibus circà jugis occupatis, atque ad mare pervenerat; tantumque ab eâ parte terroris intulerat, ut Nazarianæ munitionis, quæ ad Albarenſis tumuli radices conſtituta eſt, tormenta Borbonii, deſperatâ defenſione, abjicerent in mare, ne in poteſtatem Auſtriaco-

rum

rum venirent. Totâ interim Urbe fama percrebeſcit; non longè hoſtes abeſſe. Tacita primò, & triſtiſſima admiratio; deinde conclamatur ad arma. Habetur Senatus. Complentur mœnia. Conſulitur. Trepidatur. Genuenſes uſus ignari militaris ad Borbonios ora convertunt; quid ab eis geratur, expectant. Borbonii neque ſatis periti locorum, & veteranorum paucitati diffidentes animo magis, quàm conſilio valent. Bouflertius ad portam progreſſus Romanam de Urbis defenſione vehementiſſimè laborat. Auſtriaci intereà longiùs procedebant, & Mariæ Montanæ fanum jam occupaturi videbantur. Tum Marchio Ledenſis, qui fano præerat, cum ſe nullâ ſatis munitione tutum adversùs hoſtes arbitraretur, præſertìm quos recenti ſucceſſu efferri videret, Bou-

flertium crebriores per nuncios facit certiorem, quid faciendum exiſtimet, & ſe, cum loco diffidat, receptum parare demonſtrat. Ac primò Bouflertius conſilium ejus probat, poſtea monitus a Sicrio caſtrorum Præfecto de exercitu Genuenſi, qui eò fortè advenerat, ne amplam, relicto fano, oppugnandæ Urbis occaſionem hoſtibus præberet, locum pugnaciſſimè defendi jubet, &, cum ſe jam Ledenſis recipere cœpiſſet, ſummittit ei Roccæpinium affinem ſuum, ſtrenuum ducem, & paratum, qui aliis raptìm additis munitionibus, allatiſque tormentis, aſſiduo jactu telorum conſiſtendi hoſtibus facultatem non dabat. Non tamen dubium fuit, quin, ſi, dum Ledenſis trepidat, Bouflertius conſultat, confeſtim Auſtriaci irrupiſſent, locus eſſet amiſſus, qui ad defen-

fensionem Urbis maximæ erat opportunitatis.

Ita parvæ res magnum in utramque partem momentum habuerunt. Nam & negligentia Helvetiorum aditum propè ad Urbem hostibus dedit, & fortuitus Sicrii adventus salutem Genuensibus attulit: eoque die non tam virtus fuit Austriacorum laudanda, quæ viarum, locorumque difficultates supervadere aggressa celerrimè superavit, quàm Genuensium visa est admiranda fortuna, quæ quâdam suâ magis vi, quàm defensorum industriâ celeritatem hostium, victoriamque retardavit. Sculemburgius enim sivè rem nimis facilem, sive nimis difficilem arbitratus, atque in facilitate insidias, in difficultate laborem ex tantâ militum defatigatione veritus vacuum Ledensis receptu Mariæ Mon-

tanæ

tanæ ſanum occupare neglexit (id quod erat ei omnibus modis conandum) deterrituſque etiam, quominùs propiùs Urbi ſuccederet, munitionibus iis, quas in Albarenſi ſuburbano ſuperioribus diebus Genuenſes inſtituerant, in valle Sturlâ ſubſtitit, nactuſque deſertam quamdam ſecundùm mare Turrim, eam duobus impoſitis tormentis communiit, eòque ab Sexto, quæ ad oppugnationem Urbis pertinebant, comportari imperavit: unoque tempore, & advectis majoribus tormentis oppugnare Genuam ab eâ parte, & arctiùs obſidere conſtituit, naviculis, quæ magno erant Genuenſibus uſui ad commeatus ſubvehendos, duplici periculo perterrefactis; cùm, ſi litus legerent, vexarentur ab Turri, ſi altum tenerent, deprehenderentur a Britannis; percre-

bue-

bueratque rumor extremam eſſe in Urbe famem, grandique macie torridum populum ſordidiſſimis rebus tolerari; ut Civitatem ad voluntariam etiam deditionem inopiâ cogi poſſe Britannis perſuadere Sculemburgius vellet. Sed Britannicæ claſſis Præfectus navarchum in ſcaphâ Genuam cum caduceo miſerat, qui per cauſam reddendæ publicè literæ ſtatum Civitatis diligentiùs ſpecularetur; atque is in Urbem intromiſſus, opiparâque a Bouflertio mensâ acceptus, dum ad Prætorium deducitur, reduciturque ad ſcapham, cibariorum copiam in viis expoſitam, quam etiam de induſtriâ Genuenſes adauxerant, populique alacritatem conſpicatus, quæcumque viderat, Præfecto renunciavit. Senatus etſi intelligeret, cujus rei causâ miſſus navarchus eſſet, qui nihil gravioris

ris negotii attulerat, tamen non inutile judicavit ad deterrendos hoſtes, videre ipſoſmet, quàm parata eſſent omnia ad Urbis defenſionem.

Reſpiraverant interìm Genuenſes, & Auſtriacos, qui præter opinionem non vicerant, pro victis habebant. Diem noctemque in operibus, in muris verſabantur. Hiſpani, Gallique præſto erant milites, duceſque. Aderat omnibus hortator Bouflertius, nullumque ſibi ad quietem tempus relinquebat. Sacerdotes ipſi, quibus poſtea ex S. C. gratiæ actæ ſunt, offerebant ſe, armatique vigilias, atque excubias agebant. Ducebantur foſſæ, extruebantur aggeres: Mariæ inprimis Montanæ fanum, atque Albarenſe ſuburbanum propter loci opportunitatem, continuatis operibus, muniebantur. Loricis adjectis, munimen-

mentiſque foſſarum perfectis, mœnia, quæ circa Biſamnatem vergunt vallem, ab hoſtium incurſu defendebantur. Tentabant præterea, quo poſſent pacto & Auſtriacos in ſuis divexare munitionibus, & Britannos ſubmovere, ne tormenta ad Sturlam liberè exponerent. Pontonem enim, quod genus eſt navis grave, & latum, eoque in portu ad materiem, ſaxaque convehenda uti ſolent, duobus tormentis, duobuſque item mortariis inſtructum, laneiſque obtectum culcitris ad defendendos milites ab ictu telorum, multis adductum funibus, ſcaphiſque, cum duabus præſidio triremibus, contrà Sturlam collocaverant, olliſque repentè incendiariis, continentique telorum jactu Auſtriacorum munitiones, & Britannicas naves infeſtas habere cœperant. Sed,

coortâ tempeſtate, & Genuenſes in portum ſe recipere, & Britanni in altum vela dare coacti ſunt. Crebra etiam terrâ, dum Auſtriaci irrumpere, Genuenſes, Borboniique repugnare conantur, prælia fiebant. Comes Lannionenſis, & Auguſtinus Pinellius, ne, progreſſis ad mare Auſtriacis, ipſi intercluderentur, Scoffaram reliquerant, præſidioque arci Turriliæ paucis militibus, Liguribuſque relictis, ad Reccum ſeſe, Margaropolimque receperant.

At Paris Pinellius Auguſtini Fr. Eques Jeroſolymitanus monte Faſcenſi depellere Auſtriacos aggreditur. Tenebatur ab iis mons duobus ſatis firmis præſidiis, &, quòd non longè eorum aberant caſtra, facilè erat iiſdem, quodcumque ſubmittere militum. Erant cum Pinellio Ligures nume-

numero cl. Rei aliquis difficultatem, periculique magnitudinem ostenderat: sed Pinellius, quià, relictâ Melitâ, ad primum laborantis patriæ nuncium Genuam venerat, magnum aliquod pro Republicâ efficere properabat, incitabaturque gloriæ cupiditate, & naturæ quâdam ferociâ, inconsultâque rei bene gerendæ, fiduciâ. Neque ejus cupiditati Ligurum studia desunt, & audaciam a principio fortuna prosequitur. Nam primum hostium præsidium, circiter quadraginta interfectis, expugnat. Hâc re animadversâ, ii. millia expeditorum militum subsidio suis Austriaci mittunt suspicati, paucis præmissis, multò majorem affore Ligurum manum. Ne hæc quidem res ab spe, impetuque Pinellium moratur, temerèque progressus prælium cum tantâ
 hostium

hoſtium multitudine committere, locumque adoriri præmunitum non dubitat. Neque vario certamine pugnatum eſt, cum Auſtriacorum numero deterriti Ligures præcipitem ſubitò incertis itineribus, per ſilvas, & montes fugam arripuiſſent. Ictum jaculo Pinellium, & prolabentem ægrè humeris impoſitum Ligur e prælio quidam auferre conatur. Vulneratus Ligur vulneratum relinquere Pinellium cogitur, cujus ſtatim Auſtriaci conclamantes victoriam caput præcidunt. Depoſcenti tamen Fratri corpus ad ſepulturam conceditur: cumque funeris causâ relatum Genuam eſſet ad exequias cohoneſtandas frequentiſſima convenit civitas, graviterque doluit, tantam fortitudinis indolem abreptam ætatis, & gloriæ æſtu quodam tam citò defeciſſe.

Dum

Dum hæc ad Genuam geruntur, Bellinſulanus, educto ex hibernis exercitu, fratrem ſuum Equitem Jeroſolymitanum, virum & conſilii magni, & virtutis, receptis Leriná, Planaſiâque inſulis, cum cohortibus XV., equitibuſque nonnullis Ocelum versùs in eas partes, quæ Barcinonetam vallem attingunt, proficiſci jubet; ipſe, exploratis hoſtium rationibus, aliud capit initium belli. Minenſis, & Bellinſulanus, conjunctis, tranſductiſque flumen Varum copiis, eâdem celeritate, quâ fuerant relicta, Nicæam, Montem-Albanum, Villamque Francam oppida recipiunt, atque ad Albintemelium perveniunt, arcemque oppugnare inſtituunt, eodemque tempore Pignattellium præmittunt, qui cum primo agmine Remopolim progreſſus, quàm poſſit latiſ-

latiſſimè oſtentationis causâ pervagetur. Leutronius, qui juſſu Regis Sardiniæ eis locis præerat, ſimul ac adeſſe Borbonios cum ingenti armatorum multitudine nunciatum eſt, quorum adventum, vireſque fama, ut fit, multis auxerat partibus, primò ad montes ſe convertit, qui Onelienſem tractum cingunt, approperatiſque munitionibus irrumpentes demorari Borbonios cœpit. Sed poſtea, deditione ipſius arcis Albintemelii cognitâ, quæ per eos dies facta fuerat, cum ne montibus quidem, & munitionibus ſatis confideret, atque eum omnia deeſſe viderentur, miſſis confeſtim ad Sculemburgium, Roccæſiumque nunciis, quanto ipſe in diſcrimine verſetur, oſtendit; nec ſe hoſtium impetum ſine eorum auxilio ſuſtinere poſſe perſcribit. Illi eodem periculo, iiſdem

iisdem permoti rumoribus, quas instituerant, disjectis munitionibus, impositisque in Britannicas naves tormentis, receptum parabant. Quæ dum administrant, redduntur iis interim a Rege Sardiniæ literæ, quibus oppugnationem Genuæ, omissis omnibus, quàm maturimè perfici jubebat, eamque, auditâ Sculemburgii in Bisamnatem vallem eruptione, ad exitum spectare arbitrabatur. Itaque rursus exponunt Britanni tormenta, rursus apparantur aggeres, iterumque oppugnatio fervet, & summâ utrinque vi certatur. Postea verò quàm Bellinsulani Fratris copias ex alterâ parte ad alpes augeri, ex alterâ Bellinsulanum ipsum, & Minensem, captâ arce Albintemelii, secundùm mare ad liberandam Genuam accelerare, nec tantis rebus gestis, ullo adhuc

adhuc Genuæ mœnia telo attingi potuiſſe cognovit Sardiniæ Rex, ſimul a Præfecto Britannicæ claſſis certior factus eſt, nihil eſſe in obſidione ſpei adversùs Genuenſes, qui omnibus rebus abundabant, rei moram timens, & deſperans exitum, commutato repentè conſilio, ſuas e Liguriâ copias revocat, debitaque ex fœdere Auſtriacorum auxilia a Sculemburgio repoſcit. Namque admodum verebatur, ne, copiis diſſipatis, atque interclusis ſuis, ab hoſtibus circumſiſteretur, neu, dum alienis inhiabat, ſua ipſe amitteret.

Abſtrahebatur ægrè ab oppugnandâ Genuâ Sculemburgius, certamque ſibi eripi e manibus victoriam querebatur, & ſunt etiam plerique, qui exiſtiment, futurum fuiſſe, ut Genua expugneretur, ſi perſeverare in op-

in oppugnatione Sculemburgio licuiſſet. Sed Roccæſius, acceptis ab Rege ſuo mandatis, diſcedere cum Subalpinis properabat, jamque anchoras moliri Britanni videbantur, quorum auctoritate neceſſariò Auſtriaci movebantur. Itaque, concilio advocato, cum diſcedere conſtituiſſent, Roccæſius ſuarum partem Leutronio copiarum auxilio miſit, partem ipſe in Subalpinos duxit: Britanni, contractâ claſſe, tormentis, impedimentiſque exercitus, & nonnullis Auſtriacorum, quæ ad Regem Sardiniæ breviore itinere mari adducerentur, cohortibus in naves impoſitis, e conſpectu Genuenſium Savonem, Vadumque Sabatium conceſſerunt. Sculemburgius, reliquis cum expeditâ manu præmiſſis impedimentis, relictâ Sturlâ, atque aliquot ad Turraciam, in Porciferâque deinde valle moratus dies, & Liguſti-

cas, non insecutis Genuensibus, quietissimè transgressus fauces, in Galliam Cisalpinam rediit. Quò cum venisset, exercitum, atque imperium Brounio tradidit, ipse in Germaniam profectus est.

Genuenses, recuperatâ patriâ, reliqua ferè omnia amiserant maximis affecti detrimentis, atque internecini belli sumptibus exhausti, cujus belli tetra extabant vestigia, prostratæ villarum fores, deusta tecta, & nihil sancti, amœnive circa Urbem integrum a clade, & vastitate relictum. Neque verò in discessu hostium gaudere ex animo poterant, quòd & fortunas eversas suas intuebantur, & perculerat eos gravissimè Boufiertii mors, qui eodem illo die, quo discesserant hostes, pustularum morbo consumptus interiit. Cujus cognitâ morte, tantus Civita-

tem

tem mœror oppreſſit, ut, ſi capta ab hoſtibus Urbs fuiſſet, non minor futurus videretur: adeo ex unius hominis interitu deſerta omnia, horrida, & ingenti quaſi muta dolore erant. Senatus Regii Legati auctoritatem, Populus nobiliſſimi Viri liberalitatem, amorem uterque erga Rempublicam, fidemque magnam deſiderabat, mœrebatque vehementiſſimè. Ibî tum Chovelenius tanto Civitatis luctu permotus in curiam ultrò venit, Senatumque mœrentem multa Regis ſui nomine amantiſſimè pollicitus recreavit, hortatuſque eſt, ne caderent animis, neu, Galliæ Rege ſuperſtite, quicquam cujuſquam caſu de Reipublicæ præſidio detractum arbitrarentur: maximum ſe quoque dolorem cœpiſſe ex interitu talis vel ducis, vel amici; tamen, privato compreſſo luctu, non potuiſ-

ſe non accedere ad eos conſolandi gratiâ, quorum & amicitiam a Rege ſuo plurimi fieri, & virtutem æſtimare intelligeret; e cujus virtutis, regiæque benevolentiæ magnitudine, & vi peterent ipſi eam conſolationem, quam nemo alius adhibere majorem poſſet, quæque forti, & conſtanti Senatu digna eſſet, ſuſceptumque ex unius mortalis obitu mœrorem liberatæ patriæ gloriâ, Regiſque maximi, atque optimi amicitiâ mitigarent. Confirmato Senatu, Concilium habetur Majus, in quo cum ex S. C. verba Dux feciſſet, ut mortuo Bouflertio honos haberetur, de eâ re ita Patres cenſuerunt: Cum Dux Bouflertius difficillimis temporibus miſſus a Rege Galliæ ad Rempublicam Legatus fuerit, in eâque legatione virtute, imperio, liberalitate, maximo uſui Reipubli-

publicæ fuerit, cum talis Vir in eâdem legatione mortem obierit, Patribus placere, Ducis Bouflertii, liberos, posterosque honoris ergo Cives esse nobiles Genuenses; itemque iis (quod honoris genus ante id tempus nemini tributum erat) Bouflertiæ gentis insigni Reipublicæ insigne apponere licere. Ipsi Duci Bouflertio Senatus monumentum decreverat marmoreum cum inscriptione præclarâ, quæ virtutem illius, & gratum amplissimi ordinis animum declararet. Liberatæ Genuæ nuncium, qui sociis, amicisque Regibus apportarent, Marcellus Duratius in castra Regis Galliæ apud Belgas, Hieronymus Balbus in Hispaniam ex S. C. mittuntur, Laurentioque Imperiali, qui Neapoli erat, mandatum est, ut eam rem Carolo Regi renunciaret, per eosdemque Legatos gratiæ

Regi-

Regibus actæ ſunt, quòd in maximo diſcrimine Rempublicam adjuviſſent.

Interim in locum Taubenii ſubſtitutus a Minenſi Auguſtinus Ahumada caſtrorum Præfectus, & miſſus a Bellinſulano, qui, mortuo Bouflertio, toti exercitui præeſſet Marchio Biſſienſis Gallici equitatus Præfectus Genuam pervenerant. At Bellinſulanus, & Minenſis, cognito Auſtriacorum ab Urbe Genuâ diſceſſu, de reliquo bello conſultabant; magnaque inter eos extitit controverſia. Nam Minenſis pergendum porrò, &, dum hoſtes trepidarent, arcem eſſe expugnandam Savonenſem arbitrabatur, quòd, eâ expugnatâ, & confirmatis Genuenſibus, facile omnia patere conſideret, neque aliâ ratione in Ciſalpinam Galliam bellum transferendum crederet, atque antea a Philippo Ferdinandi

dinandi Regis Fr. translatum fuerat. Contra ea Bellinſulanus, & illius expeditionis infelicem deteſtabatur exitum, & per Cottias Alpes multò faciliore in Taurinos itinere perveniri poſſe cenſebat: habere ſe ab exploratoribus compertum ajebat, eam partem negligentiùs ab hoſte ſervari, quòd nimium naturâ loci confideret: itaque audendum potius, quòd neglectum ab hoſte facilem habeat victoriam, quàm quod prævisum difficultatem augeat vincendi: refractis autem Alpium clauſtris, eò Regem Sardiniæ neceſſariò deſcenſurum, ut pacem ultrò petat, eoque pacato, quod reliquum Auſtriacis in Italiâ præſidium? quam ſpem? Hæc propalàm dicebat: illa tacita ſuberat cura, ut Equiti Bellinſulano Fratri, cujus ea res imperio permittebatur, occaſio daretur

retur fortis alicujus, & memorabilis facinoris, dignuſque propterea Gallicæ militiæ Magiſterio haberetur apud Regem: Fratrem Bellinſulanus amabat unicè, ejuſque in maximis rebus conſilio, atque auctoritate ſemper utebatur, & Magiſterii a Fratre honorem ſummè ſciebat expeti. His de cauſis cum ſuæ Bellinſulanus ſententiæ inſiſteret, neque a ſuâ Hiſpanus Minenſis removeri poſſet, ad ſuum quiſque Regem ejus negotii arbitrium rejecit. Quid Reges reſponderint, non ſanè conſtat; in ſuo uterque certè imperator conſilio perſeveravit, & quâdam fatali ducum diſſenſione eo quoque anno factum eſt, ut res jacerent Borboniorum, & Galli etiam cladem acciperent inſignem. Nam Bellinſulanus, arce permunitâ Albintemelii, in Nicæenſem agrum reduxerat exercitum,

ut eas

ut eas copias diſtineret, quas in Salutiis Sardiniæ Rex habebat, magnaque interìm Equiti Fratri auxilia ſubmiſerat. Quibus ille fretus, alpibus ſuperatis Cottiis, ad munitiones, quas in Aſſietenſi colle Subalpini fecerant, converſo repentè agmine, profectus eſt. Erant, inductis auxiliis Auſtriacorum, quæ pridie venerant, frequentiores hoſtes in munitionibus, omniaque ad repugnandum paraverant. Difficillimus erat, & munitiſſimus naturâ, manuque locus. Explorata hæc eadem Equiti Bellinſulano erant, ſed tantam habebat ſuarum rerum fiduciam, eâque efferebatur cupiditate vincendi, ut nihil virtuti ſuæ arduum, nihil difficile exiſtimaret. Itaque in locum progredi iniquum non dubitat, commiſſoque prælio, in hoſtium munitiones irrumpere conatur, Gallique milites, quo-

rum in primo impetu ferocitatis opinio eſt ſingularis, audaciſſimè ſuccedunt. Sed nullus virtuti locus relinquebatur in tantâ loci iniquitate, & cum undique ex ſuperiore loco telis, jaculiſque obruerentur, acervatim cadebant milites, duceſque; fædiſſimaque fiebat cædes. Ibî Eques Bellinſulanus, cum neque pugnantes hortando ſuſtinere, neque fugientes caſtigando revocare poſſet, ſignifero cuidam ſigno detracto in primam aciem proceſſit, ſuperatoque aggere, in ipsâ hoſtium munitione ſummâ ſignum defixit, videbaturque incredibili audaciâ prælium reſtituturus, niſi fortiſſimè pugnans interfectus eſſet gloriosâ magis morte occumbens, quàm, quæ prudentem deceret ducem. Sic magnâ Gallorum parte interfectâ, reliquis fugatis, atrociſſimam nox pugnam diremit.

remit. Tanto Dux Bellinſulanus publico, privatoque luctu perculſus tum demum Minenſis imperatoris Hiſpani accedebat ſententiæ, ut Savonem versùs exercitus adducerentur. At Minenſis, quod primùm, repugnante Bellinſulano, vehementer ſuaſerat; poſt, concedente, perficere noluit amiſſam querens occaſionem; ut eſſe contentionis, quàm victoriæ cupidior videretur. Itaque non jam ut aliquid acquirerent, prælioque hoſtes laceſſerent, ſed ut repugnarent, &, locis munitis opportunis, Nicæenſem inprimis agrum tenere poſſent, Borbonii cogitabant.

At Regi Sardiniæ multa de bello cogitanti, cognitis his rebus, ſubiit animum impetus in Galliam iterum Narbonenſem invadendi. Itaque ſuis Auſtriacorumque copiis contractis, & conſilio cum Brounio communicato,

qui Mediolano profectus Augustam per eos dies Taurinorum venerat, Austriacos Brigantium versùs eruptionem facere jubet, ipse per Sturam vallem eòdem erumpere conatur non spe quidem, quæ vana toties fuerat, Galliæ obtinendæ Narbonensis, sed consilio avertendi Bellinsulani ab agro Nicæensi, quem agrum Borboniorum præsidio nudatum Leutronius occuparet. Sed consilium quoque ejusmodi frustrà Austriacis, Regique Sardiniæ fuit, qui, levibus aliquot factis præliis, rejecti, vexatique in Subalpinos; Galliamque Cisalpinam redierunt: & Bellinsulanus Austriacorum comminatione adeo permotus non est, ut cohortibus xx. deductis e Galliâ Narbonensi, quam satis loci naturâ, appropinquansque prægelidus in Alpibus defendebat autumnus, suum in Italiâ exercitum auge-

augeret, Leutronioque depulſo, qui arcem Albintemelii circumvallaverat, commeatum in arcem importavit. Quo facto, deductis paulò maturiùs, quàm tempus anni poſtulabat, in Galliam Narbonenſem in hiberna exercitibus, & cohortibus xxx. præſidio Nicææ, Villæque Francæ relictis, Bellinſulanus Lutetiam, Minenſis Matritum revertitur, & Philippus Ferdinandi Regis Fr. Civaronem, Dux Mutinenſium Venetias profectus eſt: multuſque de pace ſermo eſſe cœpit, quam Britanni, Gallique potiſſimùm, colloquio primùm Bredæ, deinde Aquiſgrani habito, conciliare ſtudebant.

At Genuæ Marchio Biſſienſis, cum Urbem ex diuturnâ obſidione multarum rerum neceſſe eſſet inopiâ laborare, partis ex hoſtico prædis, eam recreare, & militum etiam, Ligurumque

gurumque animos belli præmiis confirmare conſtituit. Itaque ſatis exploratis rebus, cum magnâ Ligurum, & Legionariorum manu Chovelenium, Belloeſiumque bipartito in expeditionem miſit. Chovelenius in Montemferratum, tranſgreſſus Apenninum, Belloeſius ex Apuanis montibus deſcendens in Parmenſem agrum irrumperet, uterque prædas ageret, &, ſi quid loci, & temporis opportunitate proficere poſſet, ne omitteret imperatum eſt. Nadaſtium interim, qui circa Gavium, Octaviumque eſſe conſueverat, & progredientem demorari Chovelenium poterat, Montecunius de exercitu Gallico Trib. mil. diſtineret. Montecunius modò procurrens, modò recedens Nadaſtium ſemper, itàque habuit occupatum, ut averteret hominem ab inferendâ rebus morâ, quæ gere-

gerebantur. At primò Belloesium Bissiensis, post Montelium, qui Belloesio successerat, effusè prædantium negligentiâ ab incæpto retraxit. Tantâ autem locorum ignorantiâ peccatum est, ut maxima militum pars divisa, interclusaque in potestatem agrestium veniret, qui vim, armis arreptis, prohibere cœperant. Chovelenium, cum primo impetu Saxellum, qui locus abest a Vulture oppido xx. millia passuum, captis præsidiariis nonnullis, reliquis in fugam conjectis occupasset, & satis opimâ abactâ prædâ, longiùs progrederetur, ejusmodi repentè adortæ sunt tempestates, ut apud timidum vulgus prodigii loco haberentur. Nam plures de cœlo tacti homines, evulsæ radicitùs arbores, decussa tecta dicebantur, & continuatione imbrium adeò flumina creverant,

rant, ut omninò transiri non possent. Itaque intermisso itinere, infectâque re Chovelenius quoquè Genuam sese recipere coactus est.

Quæ cum essent acta, Genuam venit Dux Riceliensis Gallici exercitus in Belgio Legatus, magnamque sui expectationem concitavit tantâ Vir nobilitate, atque apud Regem gratiâ. Honorificentissimè exceptus Senatum statim adiit, itàque eum est allocutus, ut intelligerent Genuenses, incolumitatem eorum Galliæ Regi magnæ curæ esse, seseque ipse diceret, eandem erga eos fidem, diligentiamque laboraturum, ut præstaret, quam Bouflertius præstitisset, cui succedebat, & quem triste sui apud illos desiderium reliquisse cognoverat. Dux cum responderet, Galliæ Regi maximas, utì par erat, deinde etiam Legato gra-

tias

tias egit, quod permagnum ſibi, Senatuique, & perhonorificum videbatur, potentiſſimo Regi tantæ curæ eſſe ſalutem Reipublicæ, ut Legatum ad eam mitteret clariſſimum hominem, & quem ſibi chariſſimum haberet. Quibus rebus confectis, ad belli cogitationem ſeſe Ricelienſis recepit, eaque maxime loca, unde in Biſamnatem vallem Auſtriaci irruperant, recenti caſu admonitus diligentiſſimè muniri juſſit.

Campus, quem Frigidum vocant, vicus eſt, qui a Monteferrato venientibus in finibus occurrit Reipublicæ Genuenſis. Campenſes, cum ſe prædæ Auſtriacorum comites eſſe mallent, quàm ſocios Genuenſium in rebus adverſis, magno erant hoſtibus uſui ad exploranda itinera, prædamque tollendam. Hoc priùs hoſtibus præſidium,

 quàm

quàm quicquam tentaret, detrahere Riceliensis constituit. Sed hunc ii locum egregiè muniverant, duabusque cohortibus tenebant, adeo ut, & naturâ montium, quibus undique continebatur, & opere, defensorumque copiâ firmissimus haberetur. At Riceliensis exploratoribus, perfugisque credens, qui aliter renunciabant, in spem venerat potiundi loci. Itaque sub adventum statim suum mittit eò Hispanorum, Gallorumque millia vii. Ipse ad Marcaroli (ita enim vocant) mapalia progressus Nadastium tenebat, quin subsidio suis iret. Sed cum primum ejus agmen concisum, rejectumque ab Austriacis esset, & Nadastius, majoribus ex Cisalpinâ Galliâ coactis copiis, non minimum terrorem inferret, simul perspecta melius ex propinquo loca ardua maximè viderentur, nullum-

lumque ferè tormentis ad oppugnationem necessariis aditum darent, tum autem tempus anni subesset nimis in montibus horridum, atque asperum, non tanti esse duxit Riceliensis vicum illum obtinere, ut in ipso imperii sui initio magnum aliquod detrimentum propter iniquitatem loci, temporisque exercitus acciperet. Itaque Campi Frigidi oppugnatione dimissâ, Genuam revertitur.

Per idem fermè tempus gravissimo Genuensibus bello intentis nunciatum est, rates quasdam Ligusticas captas a Britannis esse ad Viaregium, qui locus Lucensium est, egregiusque ad tenendas anchoras habetur. Rates, cum Britannorum aphractos insequentes fugerent, partìm in Viaregii sese stationem contulerunt, atque ad Turrim, quæ ibi est, refugerunt, partìm

cursu suo longius decessere, quàm ut protegi a Turri possent. Naviculariii autem Ligures ii, qui longiùs a Turri cursum tenuerant, in terram cum armis egressi, tametsi pauci essent, tamen Britannos arcebant jaculis, ratesque tutabantur, quas fluctuantes in salo reliquerant. Britanni, cum ipsi quoque in terram exissent ardore provecti pugnandi, repulsis naviculariis, duobusque desideratis classiariis, remulco rates abduxerunt. Illi interim, quos primò ad Turrim refugisse diximus, subsidio suis, quod natura fert, ire parabant. At prohibuit, qui ad custodiam Turris Lucensium nomine præerat. Nefas enim esse duxit sub oculis suis erumpere Ligures ad alienam perniciem, neque e Republicâ suâ esse judicavit causam offensionis Britannis dari, qui potentiores

res erant, benignèque cum eâ agere dicebantur. At Navicularii, ejuſmodi prudentiæ rationes, qui non ſatis intelligerent, & defenſionis ſe jure ſpoliatos quererentur, palàm, adeoque graviterque Lucenſes accuſarunt, ut hominum querelas non negligendas videri Senatus Genuenſis cenſeret. Lucenſes cum Genuenſium immutatam ex eo voluntatem accepiſſent, doluiſſentque, ne hâc de causâ quicquam de veteri illâ detraheretur conjunctione, atque amicitiâ, quam ſummo ſemper ſtudio coluerant, Joannem Sardinium miſerunt civem ſuum, qui ea diceret, quæ ad controverſiam componendam, placandoſque Genuenſium animos pertinere arbitraretur. Quibus Genuenſes auditis & Ricelienſis commoti officio, qui Lucenſes etiam, atque etiam Senatui commendaverat, vetu-

vetutissimam non abrumpendam esse amicitiam existimarunt; cum præsertim Lucenses, nequid postea tale contingeret, Viaregium intentiore custodiâ, additâ militum manu, servaturos se esse pollicerentur.

Nondum erat hyems confecta, & studio ardentes ulciscendi, nihil prioris obsidionis deterriti exitu ad oppugnandam reverti Genuam Austriaci constituerant. Quin etiam proximæ obsidionis eventu multis de rebus admonebantur, quæ facilem redderent insequentem, & tantæ erat terrestri, maritimæque opportunitatis Urbs Genua, ut eâ relictâ, corruere omnis Italici belli ratio videretur. Primùm erat eorum consilium Delphini, Lunæque portubus potiri. Quibus in potestatem redactis, adjuvantibusque Britannis, & ipsi omnibus abundarent

darent rebus, & nullus toto mari Genuensibus egressus, nullaque propterea spes commeatus relinqueretur. Ipsa autem defensorum multitudo, quæ Borboniorum confluentibus auxiliis admodùm creverat, si commeatus deficeret, famesque urgeret, exitio potiùs, quàm præsidio futura Civitati videbatur. Itaque Brounio peritissimo imperatore, magnis circum Mutinam, Parmamque contractis copiis, magnis item constitutis horreis, in eam Ligustici litoris partem, quæ ad orientem spectat, per Apuanos montes quamprimùm descendere cogitabant; confestimque descendissent, nisi eos gravis adhuc hyems, durissimæque propter jumentorum penuriam necessariarum rerum subvectiones detinuissent.

At Borbonii, & Genuenses, qui Petrum-Franciscum Grimaldum summo cum

mo cum imperio in eas partes miſerant, alioſque ei nobiles adjunxerant, de Auſtriacorum conſiliis certiores facti, permunitis Suburbanis, arcem Delphiniam, arcem item Marianam, quæ in promontorio quodam portus Lunenſis poſita unum a terrâ, eumque peranguſtum aditum habet, Spediam præterea, Erycem, ipſiuſque Lunenſis portus fauces, inſulaſque, multis effectis operibus, collocatiſque tormentis inſtruxerant; Sergianenſem provinciam confirmaverant; arcem, oppidum muniverant: Laventiam, Maſſam, Carrariam, quæ pacati erant, quietique Principis loca, jure belli occupaverant, ne facultatem darent hoſtibus propiùs accedendi: Apuanorum montium anguſtias obſederant, valida ubique præſidia impoſuerant: caſtra ad Segeſtam Tigulliorum, Clavarum-

varumque fecerant, seque ad defensionem omnibus rebus paraverant. Interim Riceliensis per Roccæpinium nonnullis terrâ, marique submissis centuriis, Subalpinos Varagini cccc. incuriosiùs agentes opresserat; perque Marchionem Montium Gallici exercitus Decurionem magnâ cæde Nadastium Vulturem occupare conantem repulerat; ipse ad concilium magni momenti animum adjecerat, ut Savonem repentino incursu occuparet.

Urbs est ad mare Savo ab Genuâ longè occidentem versùs millia passuum xxx., mœnibus, portuque succinta, duobus prominentibus lateribus, introrsùs retracto. Arcem habet inter occasum, & meridiem satis munitam, quæ tota ex saxo multis operibus extructa, præruptique scopuli dorso imposita ferè undique alluitur mari, al-

tâque ab urbe fosſâ disjuncta, verſatili rurſus ponte adjungitur. Ultra Savonem ad occidentem millia circiter paſſuum iv. Vadum eſt Sabatium, ſtatioque navibus, projecto monte, tutiſſima, in eâque anchoras jecerat Britannica claſſis. In portu Savonenſi triremes erant ii. Sardiniæ Regis, erant in Urbe horrea conſtituta, erant arma, tela, commeatus omnis generis. Quæ omnia demere hoſtibus Ricelienſis cupiebat, videbatque, Savone receptâ, neque Britannis locum eſſe in Vado conſiſtendi, & omnem eam Borboniis, ac Genuenſibus patere oram, quæ ad flumen Varum protenditur. Urbem, atque arcem Comes Roccæſius tenebat præſidio non ſatis firmo Subalpinorum, pauciſſimique ex his excubare in arce conſueverant. Savonenſes Genuenſi aſſueti impe-

imperio præſentes oderant dominos, & nonnullis erat acerbè nimis a Subalpinis militari licentiâ imperitatum. Præterea occulti a Savone nuncii Genuam venerant, qui cum multa alia, tùm, quà Urbs ad mare vergit, locum eſſe in mœnibus aptum inſidiis renunciaverant, proptereà quod rimas murus egerat, laxarique adeo poterat, ut daret introeuntibus aditum, ibique fortè hedera inter ſaxa coaluerat, quæ multis opaca frondibus locum, dolumque occuleret.

Quibus Riceltenſis cognitis, cohortes aliquot militum eò noctu mari mittere conſtituerat, quorum alii ab alterâ Urbis parte mœnia ex aſcenſu tentare ſimularent, Subalpinoſque diſtinerent, alii per diductam muri partem ſilentio intromiſſi opportuna Urbis loca improvisò occuparent. Ne-

que dubitabat, quin repentino oppressis incursu Subalpinis, adjuvantibus, recipientibusque Savonensibus, inter tumultum captæ Urbis, nocturnæque concursationis fremitum arx ipsa vel dolo, vel errore aliquo in tantâ defensorum paucitate capi facilè posset. Itaque locum, tempus, signum constituit, nunciosque præmiis, pollicitationibusque incitatos Savonem remittit: ipse ut ab eo, quod parabat, in alterius rei curam converteret hostium animos, Segestam Tigulliorum proficiscitur, eòque velut conventuros paratos esse milites jubet. Multus erat in consilio cum Ahumadâ, agebat, loquebatur omnia, quæ ad arcendos ab eâ parte hostes pertinere videbantur. Cum repentè magistris imperat navium, ut primo vespere scaphas, atque onerarias Genuæ ad por-

ad portum appulſas habeant, quot ſatis eſſe ad tria millia fermè armatorum tranſportanda exiſtiment, Ducique Aginnenſium, quem ſummæ rei præfecerat, quid fieri velit, oſtendit, inprimiſque monet, ut celeritatem adhibeat, noctuabunduſque Savonem perveniat. Chovelenium interìm Vulturem præmiſerat, qui per cauſam inſpiciundi exercitus copias contraheret: ipſe eòdem paulò poſt advolarat, & cum cohortibus vii., quas Chovelenius contraxerat, Savonem terrâ progrediebatur. Ahumada cum reliquo exercitu ſubſequebatur, relictis, qui montium juga tuerentur, hoſtemque levibus præliis laceſſendo detinerent. Summa erat maris tranquillitas, cœlique, appropinquante nocte, ſerenitas. Sed cum eſſet ab iis, qui naves cogebant, paulò tardiùs res adminiſtrata,
factum

factum eſt magnâ totius negotii perturbatione, ut, qui primâ vigiliâ milites ſolvere debebant, ſecundâ naves conſcenderent. Interim, tempore commutato, fluctibus dubiis volvi, cœptum eſt mare, imberque accidit navigantibus gravis. Seriùs his de cauſis confecto Dux Aginnenſium curſu, ortâ jam luce, Savonem conſpexit. Itaque, patefactis inſidiis, paululùm regreſſus vi apertâ propalàm uti non dubitavit, atque inter Cellem, Albitiolamque exſcenſione factâ (quæ loca non longè ab Savone abſunt) Urbi colles imminentes occupat, horreiſque, quæ ad Urbem erant, incenſis, ipſam circumvallare Savonem inſtituit. At Riceelienſis cum id, quod prudentiſſimè cogitaverat, malè cecidiſſe videret, & vim tentare periculoſum duceret, Genuam ſeſe recipere ſtatuit, idem-

idemque utì faceret, Duci Aginnensium imperavit. Subalpini cum in neminem quempiam insidiarum culpam conferre, cognitâ causâ, possent, & tamen insidias factas suspicarentur, omnibus irati Savonensibus, eos, imperatis pecuniis, principibusque in custodiam conjectis, durissimè habuerunt; ut, quoniam amari non poterant, quod multò est in imperio firmiùs, timerentur.

Erant interìm in agro Nicæensi a Borboniis levia quædam, eaque secunda facta prælia, ad exercitumque Bellinsulanus, & Minensis redierant; Leutronius autem suis se locis tenebat. At Brounius, ut jam medium veris erat, in Tari valle contracto exercitu, omnibusque comparatis rebus, cognitâ locorum naturâ, minis, pollicitationibusque variè, frustràque tentatis Ligurum

gurum

gurum animis, triplici denique inſtructâ acie, Genuenſium finibus appropinquabat. Erant armatorum xl. circiter millia; numero præſtabant; & tot exercitati præliis virtute valebant. Primo præerat agmini Maguirejus, per ipſoſque Apuanos montes iter faciebat. Dextrâ montem Boccum occupare Andræaſius, ſiniſtrâ montem item Furtianum tenere Harcheſius juſſus erat. Alterum ducebat agmen Marchio Clericius, cui mandatum erat, utì eodem tempore Apuâ movens ad portum deſcenderet Lunenſem: & quià ad omnia tuenda non ſatis eſſe Borbonii, & Genuenſes poterant, cum tanta undique irrumperet hoſtium multitudo, & totius ſervandi causâ partem negligere videbantur, erat Nadaſtio imperatum, ut per occaſionem Liguſticas ſuperaret fauces, in Porciferamque

que vallem decurreret. Maguirejus primo aſpectu perterritis Borboniis, Liguribuſque, qui, relictis Apuanorum montium jugis, ad Oxarium montem ſubitâ ſe fugâ receperunt, Baretium pervenit; indèque progreſſus, vaſtatis longè latèque, atque incenſis omnibus, magnum ubique terrorem intulit. Marchio interìm Clericius, oppido capto Bruneto, regionem, quæ trans flumen Boactum ad portum pertinet Lunenſem, occupaverat omnem.

Eodem impetu per iniqua progreſſus loca, fugatis Hiſpanis, montem Boccum, & Margaritæ fanum tenuerat Andræaſius, quem procedentem intollerantiùs, neque dubitantem, quin, ſi mare nanciſceretur, omni Borbonios receptu intercluderet; Marchio primùm Mojenſis Hiſpani exer-

citus decurio tardavit, tum tantâ in hoſtes vi irrupit, ut cccc. interfectis, victores terga vertere Auſtriacos cogeret, ſtatimque Margaritæ fanum reciperet, & Boccum etiam, profligato Andræaſio, recepiſſet, niſi mandatum ei repentè ab Ahumadâ fuiſſet, utì ab inſequendis, laceſſendiſque hoſtibus omninò abſtineret. Certi enim de pace nuncii venerant. At Nadaſtius Liguſticas improvisò fauces tranſgreſſus Petram Lavetiaram, Langenſiumque pagum occupaverat. Sed Genuenſium centuriæ aliquot cum ſubitò apparuiſſent, impetu facto, celeriter Auſtriacos perturbaverunt, atque ita perterritos egerunt, ut non prius fugâ deſiſterent, quàm in conſpectu Octavii vici trans Liguſticas fauces veniſſent. Ita vario pugnabatur marte, erantque omnium intenti animi in ejus belli caſum

caſum, in quo non ſolum Urbs Genua præmium erat futura victoris, ſed etiam de Italiæ, atque Europæ forſitan totius ſtatu decertatum fuiſſet. Tantæ dimicationem rei pacis repentè ſuſtulit nuncius.

Habito, ut diximus, Aquiſgrani colloquio, inter Britannos, & Gallos conditiones convenere, quæ non ſunt, præterquàm quæ ad Italiam pertinent, memoriæ nobis quidem prodendæ.

Batavi primùm trepidi rerum ſuarum, reliqui deinde omnes auctoritati paruerunt eorum, qui neceſſitati parere videbantur. Nam Galli victores foris, inopiâ domi dicebantur premi maximè rei frumentariæ, maritimâque neglectâ re, florentes in Americâ provincias retinere non poſſe. Britanni, alieno impedito, commer-

cium imminuerant ſuum, ſumptibuſque terrâ marique ingentibus factis, grande conflaverant æs alienum. Illud etiam ſatis conſtat cunctis Gallis, qui ut belli periculis non deterrentur, ita diuturnitate franguntur, proclives fuiſſe ad otium animos, atque ex tanto tandem bello patriæ delicias reſpicere cœpiſſe; & Regem ipſum in medio rerum curſu, rarâ inter regnantes moderatione, victoriæ temperaſſe ſuæ, ut communi ſaluti conſuleret, eoque fuit ejus mirabilior moderatio, quo tot expugnatis in Belgio arcibus, perterritis Batavis, invicto exercitu, quæcumque alibì accepiſſet bello damna, ſarcire facilè poſſe videbatur, & peritiſſimi erant duces, qui victoriâ uti ſuaderent. At Rex quietam Europam, quàm ſuam maluit, effecitque, ut in Aquiſgranenſi

nensi colloquio repentina firmaretur pax, neque iis reverà utilis, qui fecerant, neque iis, qui acceperant magis, quàm probarant. Illi nihil in pace retinebant eorum, quæ maximis factis jacturis, aditisque periculis bello cæperant, his necessitas imposita pacis accipiendæ omnem repentè abruperat melioris spem fortunæ. Accisæ quidem omnium fortunæ, non tamen placata odia, neque, cum vires redierint, sublatæ novarum causæ dissensionum. Nisi fortè hæc est rerum humanarum instabilis conditio, ut paci bellum, bello pax varietate perpetuâ succedat, & quam hominum consiliis rerum mutabilitatem assignamus, universæ potiùs naturæ, æternarumque nexui causarum tribuenda est. Fuere ad Aquisgranense colloquium eorum Legati Principum adhi-

adhibiti, qui bellum gesserant; Legatique fuerunt Britanniæ Regis Comes Sanduicensis, & Eques Robinsonius; Regis Galliæ Comes Sanseverinas Aragonius Placentinus, & Eques Portensis; Reginæ Ungariæ Comes Caunitius; Regis Hispaniæ Massonius Limensis; Regis Sardiniæ Comes Cavannensis; Batavorum Comes Bentinchius, aliique cum eo iv. Batavorum item Legati; Reipublicæ Genuensis Franciscus Auria, quem ex S. C. in Britanniam missum Lutetiæ remansisse diximus; & Ducis Mutinensium Comes Monsonius Legatus fuit. Fuere item alii ab aliis missi Principibus privati homines, qui, quid ageretur, explorarent, & tanquàm ad aquas valeditudinis causâ venissent, Aquisgrani obversarentur. Rex Neapolis neminem publicè misit, ne repudia-

pudiare quædam in eo concilio, aut approbare videretur, quæ noluiſſet. Poſtulabat Reginæ Ungariæ Legatus, ut ne Ducis Mutinenſium, Reique publicæ Genuenſis Legati ad id colloquium adhiberentur, propterea quòd eorum eſſent Legati Principum, qui alieno bellaſſent nomine: itemque poſtulabat, ut ne Vormacienſis fœderis ſublatâ causâ, vis maneret, in eoque tantùm maneret, quod Reginæ oberat. Nam Placentia, quæ Philippo Hiſpani Regis Fr. contribuebatur, & Finario, quod Genuenſibus reſtituebatur, nominatìm exceptis, de reliquis omnibus, quæ Reginæ Ungariæ fuiſſent, atque erant ex Vormacienſi fœdere Sardiniæ Regi attributa, eidem in Aquiſgranenſi colloquio diligenter cavebatur. Id, quod contrà omnem pactorum, conventorumque

fieri

fieri rationem Caunitius dicebat. Etiam Pontifex Maximus per Canonicum quendam Leodiensem vetustum illud suum in Parmam, Placentiamque Urbes jus interponebat. Erat prætereà inter Auriam, Monsoniumque de suorum Principum dignitate orta contentio, qui primus, qui secundus in exscribendo fœdere nominari deberet. Sed non placuit pacem omnium, ut dicebatur, bono partam contentionibus nonnullorum perturbari; &, compositis Britannorum, Gallorumque rebus, reclamare cæteri, non repugnare poterant.

His in Aquisgranensi colloquio actis, aliud Nicææ colloquium indictum est, in quo de Italicâ firmandâ pace agebatur: apudque Brounium, & Riceliensem, his rebus cognitis, itemque apud Bellinsulanum, Minensem

ſem, & Leutronium conſtitutæ ſunt induciæ, quarum quoad exiſſet dies, perfectave eſſent ad pacem omnia, ſuis ſe quiſque locis contineret, neve alter alteri nocere poſſet. His ſtare induciis Britanni noluerunt, propterea quòd pactas priùs fuiſſe dicerent, quàm Hiſpanos, & Genuenſes cum reliquis de Aquiſgranenſi pace conſenſiſſe ipſi cognoſcerent. Quod ubî a Britannis cognitum eſt, mare etiam a belli impetu ceſſavit, Britannicæque claſſis Præfectus Navarchum Genuâ miſit, qui ejus rei nuncium Senatui perferret, &, quæ eſt Britannicæ gentis magnitudo animi, Genuenſium, tametſi hoſtes fuiſſent, tamen virtutem, & conſtantiam admirari Præfectum diceret.

Intereà Genuæ, pace partâ, gratiæ Superis agebantur, indictâ ſuplicatione, utque ea ſuplicatio quotan-

nis iv. id. Decemb., quo die liberata ab Austriacis Urbs fuerat, ad Mariæ in Oreginâ constitueretur, Senatus censuit: Conciliumque Majus extrà ordinem coactum decrevit, utì Dux Riceliensis, liberi, posterique ejus, atque agnati Cives essent nobiles Genuenses, iisque gentis suæ insigni insigne apponere Reipublicæ liceret, utque Duci Ricelienss ex S. C. statua in Curiâ poneretur ex marmore: itemque Ahumadam Hispaniensis exercitus Legatum liberos, posterosque ejus Cives esse nobiles Genuenses, itemque Cives esse nobiles Genuenses septem, qui populares erant honesto loco nati, Joannem Baptistam Celesiam, Josephum Calvum, Josephum Asplanatum, Joannem-Baptistam Carrogium Georgium Turrellium, Josephum Lacomarsinum, & Augustinum Majolum,

lum, quòd ii optimè fuerant de Republicâ tempore difficillimo meriti, Patribus placere. Hi posteaquàm conscripti Patres fuerunt, collatione gratuitâ (nam more receptum est, si quis inter Patres legatur, utì is aliquid Duci muneris offerat) simulacrum ex argento præclaro opere, & grandi pondere, quod Mariam virginali habitu, atque vestitu referebat, Brignolio Duci obtulerunt. Ille statim in publicum contulit, in maximoque Urbis Templo asservari, atque in supplicatione, quæ iv. id. Decemb. haberetur, deferri quotannis jussit. At Rex Galliæ Riceliensem, quòd egregiam Genuensi bello operam navasset, Magistrum creavit Gallicæ militiæ. Quo ille lætus honore, servatæque Urbis Genuæ gloriâ clarus in Galliam rediit.

Indicto Nicææ colloquio convenerunt eò ſtatim Brounius, Bellinſulanus, & Minenſis, Regis autem Sardiniæ nomine Comes Brelienſis, atque a Republicâ Genuenſi miſſi Conſtantinus Pinellius, & Hieronymus Curlus, a Duceque Mutinenſium Comes Sabbatinius, qui de Italicâ firmandâ pace agerent iis conditionibus, quæ erant jam in Aquiſgranenſi colloquio conſtitutæ, quarum hæc erat ſumma: Omnia Sardiniæ Rex haberet, & quæ ante bellum habuiſſet, & quæ ex Vormacienſi fœdere recepiſſet, exceptâ nominatìm Placentiâ ejuſque, Urbis agro. Parma, Placentia, Guardiſtallum, earumque urbium agrì Philippo Ferdinandi Hiſpani Regis Fr. attribuerentur, liberis, poſteriſque ejus virilis ſexus; eâ tamen lege, ſi Carolus Neapolis, & Siciliæ Rex Philippi,

Fer-

Ferdinandique Fr. in Hiſpaniam tranſeat, ut regnet in eâ, & ſi Philippo Ferdinandi Hiſpani Regis Fr. liberi, poſterique nulli fuerint virilis ſexus, tum utì Placentia, ejuſque urbis ager ad Regem Sardiniæ, Parma, Guardiſtallum, earumque urbium agri ad Reginam Ungariæ eodem jure redeant, quo jure cujuſque eorum antea fuerint.

Dux Mutinenſium, & Reſpublica Genuenſis reſtituerentur in integrum: Quæ privatìm a Genuenſibus bona in regno Reginæ Ungariæ, quæ item a Duce Mutinenſium poſſeſſa eſſent, Reginaque Ungariæ jure belli publicaſſet, ea dominis omnia rectè redderentur: Dux Mutinenſium, ſi pro iis pecuniam accipere velit, æſtimatione intrà quadrageſimum diem factâ, accipiet. Hæc ferè, quæ ad Italiam pertine-

tinerent, Aquisgrani constituta sunt, & Nicææ cautum est in colloquio, utì ad certam diem perficerentur, utque ad certam item diem ex iis locis, quæ quisque occupasset, præsidia deducerentur omnia; Captivi utrinque, factâ permutatione, restituerentur, & nominatìm nobiles Cives Genuenses, itemque obsides remitterentur. Sed cum de bonis a Reginâ Ungariæ publicatis controversia esset illata, caput illud Austriaci infirmare conabantur, aut malignius interpretando, aut in aliud tempus rei cognitionem differendo. Contrà, ut statim decerneretur, & ab eo, quod erat in Aquisgranensi colloquio de hujusmodi bonis sanctum, ne recederetur, Genuenses, & Ducis Mutinensium Legatus postulabant. Quâ de controversiâ Galliæ Rex certior factus, ne reliquo Belgio, Borboniorum præ-

ſidia deducerentur, imperavit; &, qui communis ſalutis causâ pacem fecerat, ſociorum, & fidei gratiâ bellum renovare non dubitabat, in idque Britanni, & Batavi conſentire videbantur. Quibus Regina Ungariæ rebus permota ab hujuſmodi etiam poſtulatione deſtitit, ſedatâque controverſiâ, pax tandem omnium conſenſu firmata eſt.

Hunc habuit exitum Italicum bellum, de quo ſcribenti liceat, ſi verè, in extremo opere Italicorum Principum, qui bellum geſſerunt, laudare virtutem. Nam Rex Neapolis, longè a finibus ſuis rejectis ad Velitras hoſtibus, egregii imperatoris, optimique Regis officio functus eſt. Sardiniæ Rex in dubiis, gravibuſque rebus ſolertiæ, & fortitudinis laudem tulit. Dux Mutinenſium inſigni ergà Borbonios fide, animique in adverſis

ma-

magnitudine inclaruit. Genuenſes denique, recuperatâ, defensâque Patriâ, ſatis magnificè oſtenderunt, vetus illud in Italiâ animorum robor ſopiri interdum temporibus, extingui nunquàm poſſe.

Aricinum nemus,	Bois de Genzano.
Ariminum,	Rimini, ville.
Apuani montes,	Montagnes de lunegiane.
Albintemelium,	Ventimiglia, ville.
Aquæ Statellæ,	Acqui, ville
Augusta Batienorum,	Baßignana, village dans la Laumelline, au confluent du Pô, & du Tanaro.
Agonia,	la Gogna, riviere.
Alpes Cottiæ,	les Alpes, qui separent le Piemonte du Dauphiné.
Æmilia via,	Voie de Rimini jusque a Plaisance, & Tortone.
Arx Delphinia,	Château de Porto-fino.
Arx Mariana,	la Fortereße Sainte Marie.
Antipolis,	Antibes, ville.
Albingaunum,	Albengue, ou Albengua, ville dans l'état de Gênes sur la côte occidentale.

Argentium,	Argens, riviere en Provence, qui prend ſa ſource au Marquisat d'Olieres, & ſe jette dans le Mediterranêe près de Frejus.
Allobroges,	Peuples de la Savoye.
Aquæ Sextiæ,	Aix, ville.
Arenarium ſuburbanum,	le Fauxbourg de San Pier d'Arena.
Ænobarbus,	le Capitanie Barbaroßa.
Aginnensis Dux	le Duc d'Agenois.
Baliſta,	Montagne de la Toscane entre Reggio de Modene, & Luques, vulgo monte Baleſtra.
Borußia,	la Pruße.
Brixellum,	Bersello, ou Breßello, ſur le Pô, à 11. lieves de Modene.

Brigan-

Brigantium,	Briançon, ville.
Boactum.	Verra, riviere.
Boji,	les Bavarois.
Bentinchius,	M. Bentinck.
Bißiensis Marchio,	le Marquis de Bißi.
Brignolius-Salius,	M. Brignole-Sale.
Blonchedius,	M. Blonked.
Centum Cellæ	Civita-vecchia, ville maritime dans le Patrimonie de S. Pierre.
Capheronia,	la Carfagnana, Province dans le Modonois.
Civaron,	Chambery, ville capitale de la Savoye.
Clavarum,	Chiavari, petite ville dans l'état de Génes, sur le côte orientale.
Camposius,	M. de Champeaux.
Coraphæus,	M. Corafa.

Carallliensis Marchio,	le Marqui de Caraglio.
Duccæsius,	M. Duché.
Durlacensis,	M. Durlach.
E ſcerius,	M. E ſcher.
E rice,	Lerice, petite ville dans l'état de Génes avec un Port, ſur la côte orientale du Golfe de la Speria.
Falerii Faliscorum,	Civita-Caſtellana, ville.
Flaminia,	la Romagne.
Forum Flaminii,	Foligni, ville dans l'Ombria.
Forum Cornelii,	Imola, ville dans la Romagne
Forum Fulvii,	Valence, ville capitale de la Laumelline.
Forum Jutunto-rum,	Pizzighittone, petite ville dans le Cremonois avec un beau château.

Forum

Forum Vocontium,	Cannes, dans la Provence au diocese de Marseille.
Feritor,	Besagno, riviere
Fanum Mariæ Montanæ	Nôtre Dame del Monte.
Gabellus,	Secchia, riviere.
Gallia Narbonensis,	Provence, & Languedoc.
Gallia Citerior, Gallia Cisalpina,	la Lombardie.
Guardistallum,	Guastalle, petite ville.
Georgiana mensa,	la Banque de S. Georges.
Hasta Pompeja,	Asti, ville.
Harchesius,	le Duc d'Arcos.
Iria,	Voghera, ville, & la Scrivia, riviere.
Ilva,	Elbe, ou Elve, Isle d'Ischia sur le côte de Toscane, vis-a vis de Piombino.

Lacus Verbanus, Lac majeur.
Liguſticæ fauces, la Bocchetta.
Laus Pompeja, Lodi, ville.
Lerina, S. Honoré, Isle en Provence.
Luceria, Luzara, ville.
Ligures Ingauni, les Peuples d'Albengue.
Leucopetra, le Cap des armes, montagne.
Mare inferum, Mer de Toscane, & de Naples.
Monæcum, Monaco, ville.
Maßilia, Marseille, ville.
Mauriacensis Marchio, le Marquis de Moriac
Montalius, le Marquis de Montel.
Muniainus, M. Muniain.
Margaropolis, S. Marguerite, village dans le Golfe de

Ra-

	Rapallo sur la côte orientale a 25. mill. de Génes.
Mojensis Marchio,	le Marquis Moye.
Noalliensis,	M. Noailles.
Octoviri,	les Protecteurs de la Banque de S. Georges.
Ora circa Oxibios,	la côte de Provence.
Octavium,	Voltaggio, bourg.
Ocelum,	Exilles, petite ville de Piemont avec un fort château.
Occitania,	Le Languedoc,
Oscenstum Dux,	le Duc d'Huescar,
Porcifera,	Polcevera, riviere.
Planasia,	S. Marguerite, Isle en Provence
Portus Lunæ, seu Lunensis	le Port de la Speria.

Re-

Remopolis,	S. Remo, bourg sur le côte occidentale a 80. mill. de Génes.
Regium Lepidi.	Reggio de Modene.
Sextum,	Seſtri di Ponente a 5. milles de Génes.
Seßites,	la Seßia, riviere.
Statellates,	Peuples d'Acqui.
Scultenna,	Panaro, riviere.
Sergianum,	Sarzana, ville.
Sergianiolum,	Sarzanello, château
Sigeſta Tigulliorum,	Seſtri di Levante bourg.
Spero,	l'Eperon.
Tridinum,	Trino, dans le Monferrat.
Ticinum,	Pavie, ville, & Tesino, riviere.
Tropæa,	la Turbie, riviere.
Vadum Sabatium,	Golfe de Vadi

Vigle-

Viglebanum,	*Vigevano, ou Vigere.*
Vultur,	*Voltri, bourg.*

[illegible]

ERRATA			CORRIGE
[illegible]			
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

L I B. I.

Pag.	lin.	*ERRATA*	*CORRIGE*
viii	15	*hiſtoria*	*hiſtoriam*
xiv	20	*excollendas*	*excolendas*
13	10	loco ponere	loco poneret
27	18	obſervarentur	obverſarentur
52	16	procerto	pro certo
74	3	MCLXXVI.	CLXXIV.
85	7	conctabundæ	cunctabundæ
94	21	formiditatis	formidatis
122	17	ipſi loci	ipſis loci

L I B. I I.

23	9	abſtereretur	abſterreretur
79	3	interriiſſent	interiiſſent
104	16	amni	amnis

L I B. I I I.

Pag.	lin.	*ERRATA*	*CORRIGE*
2	16	diremere	dirimere
	19	nequam	ne quàm
4	2	natutæ	naturæ
7	5	Hyeronimum	Hieronymum
8	11	diſolvere	diſſolvere
12	19	deſtrâ	dextrâ
17	15	gelluque	geluque
22	14	dirruit	diruit
33	4	Caſtellâ	Caſtella
54	7	eo	eò
76	5	deſcripto	de ſcripto
78	21	ax	ex
93	12	dari	dare
99	20	qui	quæ
121	14	quo	quò

LIB. III. P. II.

Pag.	lin.	*ERRATA*	*CORRIGE*
6	1	coſtantia	conſtantia
11	17	fidei ſolertiæque,	fidei, ſolertiæque
21	5	tyramnidem	tyrannidem
23	21	rextinctus	reſtinctus
35	21	Ferritorque	Feritorque
40	12	Langentium	Langenſium
43	18	Spinulæ	Spinula
52	20	Stajene	Stajeno
118	14	terreſtri,	terreſtris,
121	10	concilium	conſilium
134	19	valeditudinis	valetudinis

